

Četvrtak, 18. septembar 2003.

Svedok C-1164

Svedok Dejvid Harland (David Harland)

Otvorena sednica

Optuženi je pristupio Sudu

Početak u 9.05 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

**SUDIJA MEJ:** Izvolite, gospodine Miloševiću.

**UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ**

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Recite mi, molim vas, kog datuma ste se vi evakuisali iz područja Istočne Slavonije i kada ste otišli u Srbiju?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja se nisam evakuisala iz Istočne Slavonije. Posle 16. septembra, kada su me zarobili, prebačeni smo u Srbiju i odatle smo se pridružili konvoju u Sremskoj Mitrovici i mislim da smo napustili Sremsku Mitrovicu 19. ili 20. novembra 1991. godine.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Kog datuma ste, kada ste prebačeni?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Mi smo napustili Vukovar mislim da je bio početak novembra 1991. godine.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** I onda ste bili u Mitrovici.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Da, onda smo kroz Srbiju odvedeni u Mitrovicu. Znači bila sam u Mitrovici.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Koliko dugo ste bili tamo?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Sad sam već izgubila osjećaj za vrijeme, pa ne mogu reći koliko dana je bilo, ali u samom zatvoru u Mitrovici mislim da je, da sam bila oko šest dana, pet ili šest, do sedam dana, ne bih mogla tačno reći. Ne mogu reći tačno, tačan broj dana.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, kada ste prebačeni u Srbiju, prebačeni ste iz oblasti gde su bili sukobi u područje koje je bilo mirno i gde ste bili sigurni, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Nismo bili sigurni. Zapravo, mi smo imali naoružanu pratnju, armiju, policiju, i u tome smislu ne možete da govorite o sigurnosti. Šta to znači? Kakva je to sigurnost kad je sila, kada te voze, a ne znaš ni kud te voze, dokle će to trajati, prema tome, ne može se govoriti o sigurnosti.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, vi na petoj strani, u trećem pasusu kažete da se vašoj grupi obratio oficir JNA, brigadir Zorić, tako kažete.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Da, kad smo došli u Mitrovicu.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pa da li imate neku predstavu šta je bio, vidim da mi nije uključen mikrofoni. Da li imate neku predstavu šta je taj čovek bio po činu, jer ni u JNA ni u Vojski Jugoslavije ne postoji čin brigadira?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja ne znam, ne poznajem činove. Ja sam to tak rekla brigadir, ali on je u svakom slučaju bio u vojnoj uniformi i nije bio od običnih, od vojnika običnih, nego od oficira Jugoslovenske narodne armije.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Kada vam se obratio, šta je rekao?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Budući da smo se mi s njim već susreli u Sremskoj Mitrovici, ovaj, u Šidu, u Mitrovici je rekao da ćemo ostati tu i s nama je bilo male djece. Najmanje djeteta je bilo negdje oko godinu dana i mislim da je neko od žena pitao "šta ćemo, kako ćemo s djetetom" i onda smo vidjeli da smo u zidinama zatvora i on je rekao šta bi mi htjeli, šta rade ustaše i Zenge sa srpskim narodom. Održao nam je priču o Jugoslaviji, o vojsci i tako.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Je l' vas ičim uvredio?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Pa vrijeđalo nas je što nam se obraća na takav način, kao da smo mi svi tamo ustaše koji smo dovedeni, od toga najmanjeg djeteta do najstarije žene koja je bila tamo. Međutim niko ništa nije govorio, svi smo šutili.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Da li vi tvrdite da je on smatrao da ste svi vi ustaše, od tog najmanjeg deteta, pa do najstarije žene? Je l' on to rekao?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Pa oni su tako govorili o Hrvatima koji su bili tad u njihovom zarobljeništvu, u njihovim rukama.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Vi u istom ovom pasusu koji sam citirao, kažete da su u autobusu JNA koji vas je prevezio, iza vozača sedela dva četnika. Tako ste rekli.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Samo malo da vidim gdje je to. Aha.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Ja sam vam samo citirao.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Pa s nama su uvijek bili naoružani ljudi koji su sjedili na prvim sjedištima, imali su sa sobom, bili su u uniformi i imali su sa sobom oružje.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, koju su, koju su uniformu nosili, ta dva vojnika?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Sivo-maslinasta zelena uniforma.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** A zašto ste upotrebili, zašto ste upotrebili izraz četnici ako su to bili vojnici JNA?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Pa nisu bili mladi vojnici, to su bili stariji ljudi koji su nama puštali, za vrijeme, pjesme na razglas i zato sam, zato sam rekao da su četnici.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Zbog pesama koje su puštali u autobusu?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Pa upravo zbog cjelog njihovog ponašanja prema nama. U svakom slučaju, ja nisam osjećala da su to vojnici koji koji bi se trebali ponašati prema pravilima vojske.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** A jesu vas bilo kako vređali?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Očito, oni se nisu nikad nama obraćali i normalno komunicirali s nama. Uvijek je to bila uvrijeđa i uvrijedljivo.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** A je l' se sećate da mi opišete nešto od toga što kažete da je bilo uvredljivo kad su vas vozili tim autobusom i kažete, sedeli tamo iza vozača? Kako su vas to vređali kad vam se nisu obraćali?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Za sve vrijeme tog puta bilo je vrlo, vrlo teško. Vrlo smo se teško i nesigurno osjećali. Mi smo stali u jednom gradu gdje je grupa ljudi prišla autobusu koji su počeli ljuljati, tako da sve to što se događalo oko nas, sve je bilo prestrašno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, pretpostavljam da vojnici nisu dozvolili da vas bilo ko povredi ili bilo šta učini prema vama?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja to ne znam da li su oni dozvolili ili ne, mi smo se tu zadržali kad se ta, kad se par ljudi stvorilo oko autobusa, ali su znali ko smo i šta smo, plašili nas. Autobus je krenuo dalje.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, a da li je tačno da ste po dolasku u Bečej bili pregledani od strane lekara?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Je.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** I onda nakon toga smešteni u dečiji vrtić, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Je, da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Na strani 6, u trećem pasusu navodite da vas je u vrtiću posetio izvesni Sveti, kako kažete.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** I vi ste shvatili, po onome šta vi kažete u izjavi, da je on pripadnik Državne bezbednosti, je l' to tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Na samom početku ne, ali kako je, kako smo mi bili tamo, kako je on onda govorio da je on za nas zadužen, pa mislim da ne sme niko, mi smo tu bili zaljučani i nismo nigdje mogli van. On nas je obilazio ili ne znam na koji način je neko saznao da ima ljudi iz Vukovara i neki civili su se pojavili. On nas je tad zatvorio u jednu prostoriju, prostoriju, stavio pištolj na stol, tražio da mu kažemo ko je rekao da smo mi iz Vukovara. Poslije toga je bio Međunarodni crveni križ (ICRC, International Committee of the Red Cross), posle toga on sa pripadnicima Državne bezbednosti tadašnje, bio je na ispitivanju, ispitivao nas je, onda nas je smjestio u autobuse. Rekao je prije nego što se pojavio Crveni križ, da ako još bilo šta

neko kaže da ćemo završit u šumi, svi skupa koji smo bili tamo. On nije bio u uniformi i zato sam rekla da je bio od Državne bezbjednosti, a ništa nije rekao, ovaj, ali kako je to sve teklo, zaključila sam da je bio neko od Državne bezbjednosti.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, taj čovek se ljutio što je neko rekao da ste iz Vukovara, jer se bojao da zbog događaja u Vukovaru to ne prouzrokuje neke neredе koji bi mogli da vam naškode?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Nije se bojao sigurno da bi došlo do nereda, čim je rek'o ako bilo ko s nekim još progovori da ćemo svi završiti u šumi i da nas niko nikad neće, znati ni gdje smo ni šta smo i šta se dogodilo s nama.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** To sam želeo da razjasnim, ali koliko vidim iz vaše izjave, u četvrtom pasusu, na strani 6, dok ste boravili u Bečeju, posetili su vas predstavnici Međunarodnog crvenog krsta, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Je li tačno da je od vas traženo da zapišete imena i telefonske brojeve ljudi u Srbiji ili Bosni kod kojih želite da odete?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ne, mislim da tad od nas to nisu tražili.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Mislim da sam to video u vašoj izjavi ...

**TUŽILAC UERC-RECLAF:** Možda mogu da pomognem. To se odnosi na Sremsku Mitrovicu, časni Sude, a ne na Bečej.

**SVEDOK C-1164:** Tako je, da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, u Sremskoj Mitrovici jesu li vam tražili da date imena ili brojeve telefona ljudi kod kojih želite da odete?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** To se dogodilo tek u sportskoj dvorani Sremske Mitrovice, nakon što smo autobusom tamo preveženi iz zatvora. U toj sportskoj hali u kojoj smo dočekali ljude koji su došli iz Vukovara, ali samo sećam se da je Bosna bila u pitanju. Da li je neko imao u Srbiji nekog, to ne

znam, ali postojalo je to da kažemo ime, prezime i adresu, ali ništa od toga. To je tek bilo u dvorani u Sremskoj Mitrovici, ne u zatvoru, nego u dvorani.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Vi ste ukupno proveli nekoliko dana od trenutka kad ste došli u Srbiju, do trenutka kad ste konvojem poslali dalje, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** To se vidi iz izjave, ja ne znam da li je to ukupno 10 dana, 12 dana, koliko sam se trudila sjetiti se svakog dana kad je to išlo, kad su nas premještali, ali ja sam već izgubila, ono, osjećaj za vrijeme, dan koji je uopće.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pretpostavljam da vam je jasno da je, da li je to bio neki postupak pripreme organizovanja konvoja koji bi vas prevezao?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ni u kom slučaju.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, vi ste posle prebačeni u Bosnu, a zatim u Hrvatsku u Đakovo.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Znači odatle, tu su vas skupili u tu sportsku dvoranu i odatle organizovali konvoje i preko Bosne ste stigli u Đakovo, u Hrvatsku?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja sam i juče rekla da mi nismo došli u konvoju, da smo mi grupa i došli, ta žena i djeca koja je sve vrijeme iz Vukovara kroz Srbiju vođena, došla iz zatvora u Sremsku Mitrovicu. Mi nismo bili u konvoju.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Od te sportske dvorane, pošto ste dovedeni tu u sportsku dvoranu, onda ste u konvoju prebačeni preko Bosne u Hrvatsku u Đakovo, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Zajedno sa svim ljudima koji su bili došli tamo, ta velika grupa ljudi koja je došla u sportsku dvoranu, da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, a da li... Ne radi mi mikrofoni. Evo sad je uključeno opet. Recite mi sada, da li ste vi ili neko iz vaše grupa, za vreme boravka u Srbiji bili tučeni, mučeni ili na bilo koji drugi način maltretirani?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Nije bilo fizičkog maltretiranja.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** A da li ste čuli da je neko eventualno stradao? Da je ubijen neko.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Za vrijeme dok sam tamo boravila, dok smo svi boravili tamo, dok smo bili u zatvoru, nikakvih informacija nismo imali šta događa. Sve što sam čula, čula sam nakon što sam došla u Hrvatsku i što smo bili slobodni. Nisam ...

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dakle, da li mogu da zaključim. JNA je organizovala konvo, kojim vas je sve, i vas koji ste bili u Mitrovici i ove druge ljude koji su evakuisani i došli u tu dvoranu iz, iz ratom zahvaćenog područja, evakuisala i odvezla u Hrvatsku, a da pri tom niko nije bio maltretiran, mučen ili nastradao, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ne, nije tako ...

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Kako molim vas ...

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Nije tako. Konvoj koji je došao u Mitrovicu u sportsku dvoranu, doveden je sa prijedstavnica međunarodne zajednice, ljudima u bjelom. Mi smo uspjeli ući u taj konvoj i izaći van. Nije bila JNA koja je nas evakuirala iz Sremske Mitrovice, iz te dvorane.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pa molim vas, recite mi ko vas je doveo u tu dvoranu iz koje ste evakuisani?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** U dvoranu smo dovedeni autobusima iz zatvora noću.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, je l' su to bila vozila JNA?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ne, to su bili autobusi.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Čijim ste vozilima prebačeni iz tog konačnog mesta okupljanja preko Bosne za Hrvatsku?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Autobusima, ja ne znam čiji su i koji su autobusi došli iz Vukovara i koji su išli, ne znam čiji su bili.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pretpostavljam da nisu bili Evropske unije (European Union) ili Evropske zajednice (European Community) tada, nego, nego je to organizovala JNA?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja to ne znam.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ:** Dobro, hvala vam lepo.

**SUDIJA MEJ:** Izvolite, gospodine Tapušковиću.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Zahvaljujem, časne sudije. Gospođo svedoče C-1164, ja bih vas molio da Sudu još samo nekoliko stvari razjasnite. Na strani trećoj vašeg iskaza, to je paragraf 8, to je treći pasus. Vi ste već govorili u toku jučerašnjeg dana o onim ljudima koji su bili iz vašeg mesta, koje ste znali iz viđenja i da je u toj grupi bilo osoba koji su izgledali zastrašujuće, da su bili prljavi i da su imali brade, je l' tako?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Jeste. Da.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Da li ste, obratite pažnju na poslednje dve rečenice, da ste bili jedno vreme u jednoj kući, spomenuli ste i ime tog čoveka, ne moram ga ponavljati i rekli ste: "Mi smo ostali u njihovoj kući nekoliko sati. Čuvala su nas dva, tri mladića u uniformama JNA". Ovo šta je ovde navedeno, mene interesuje, pre svega, ovaj izraz koji je veoma jasan, 'čuvali su nas'. Da li su vas ova dva, tri mladića čuvala od ovih ljudi koji su bili zastrašujući?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ne, oni su svi bili iz iste grupe. Oni nas nisu čuvali od njih. Mi smo tu bili, čuvali su nas, mi nismo mogli van izaći. To su bili stražari koji su tu stražarili pred tim vratima.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Dobro.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja mislim da su nas čuvali od nečega, ne znam, da ne možemo nikuda.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Razumem. A sad pogledajte na strani 4, to je paragraf 12, a to je ovaj veliki pasus, treći u ovoj verziji BHS. Vi ste govorili da ste jedno vreme bili u podrumu, pa ste spominjali tu opet dva imena, ne bih ih ja ovde ponavljao, pa su vas onda povelili iz tog podruma prema tvornici "Velepromet". Pa ste onda ovde pri kraju govorili o tome da ste bili u jednoj srpskoj kući pored pruge, nedaleko od tvornice. Naveli ste i ime. U toj kući su već bile dve žene. Svaka sa po dvoje dece. Pa bilo je tu još ljudi. Ukupno vas je bilo 14. To je jedna privatna kuća: "Sećam se da su neki bili članovi", pa ste naveli ime te obitelji "u toj su nam kući vojnici donosili



hranu jednom dnevno" i sad onda navodite, opet ste upotrebili "čuvala nas je i jedna Srpkinja". Šta opet znači ovo, bili ste u jednoj privatnoj kući, naveli ste ime osobe, dakle, niste bili ni u kakvom zatvoru i čak ste naveli da vas je čuvala jedna Srpkinja? Od koga vas je čuvala?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ona je tu bila da nas kontrolira, ne da nas čuva.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Dobro, potom imamo stranicu 5, paragraf 14. Opet ste govorili o tome na sličan način. Govorite o autobusu s kojim ste stigli do Šida, vojnim vozilom: "Sišli smo iz autobusa" i sad ovde kažete, evo, usred tog pasusa "tad smo prvi put videli redovne pripadnike JNA". Je li to tačno da ste tek tad prvi put videli pripadnike JNA?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Kada sam to govorila, mislila sam na način da su to bili oficiri JNA. Ovo su sve bili pripadnici Teritorijalne obrane, rezervni sastav, svi ti naši koji su bili u Vukovaru u uniformi tadašnje Jugoslavenske narodne armije. Ovdje prvi put smo vidjeli oficire JNA.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Dobro, niste tako kazali, gospođo svedoče 1164, rekli ste da ste, ovde piše doslovce: "Tad smo prvi put videli redovne pripadnike JNA", niste spomenuli oficire. No, u redu, vi to tako objašnjavate, i dve rečenice kasnije opet kažete i to vi upotrebljavate taj izraz: "Na pozornici se nalazilo nekoliko mladih vojnika koji su nas čuvali". Opet navodite, dakle čuvali su vas da vam niko ne priđe, da vas niko ne ugrozi. Da ili ne?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Nisu oni tamo nas čuvali da nas niko ne ugrozi, oni su nas kontrolirali. To su bili mlada vojska kojima je to bilo zaduženje, da kontrolira tu dvoranu u kojoj smo mi sjedili i bili koliko nas je bilo tamo. Puno ljudi.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Ja zaista ne bi hteo da vam ništa sugerišem, ja samo navodim vaše reči, jer vi ste isti izraz upotrebili i na strani 7, u drugom pasusu. Kad ste stigli u gimnastičku dvoranu da su vas tamo čuvala opet žene u uniformama, i onda ste kazali pri kraju tog pasusa, to je, to je strana 7, paragraf 22: "Žene-stražari nas nikad nisu tukle u ćeliji i za vreme boravka u Sremskoj Mitrovici nisu nas vodili ni na kakvo ispitivanje". Opet ste upotrebili izraz da su vas čuvala i da vas niko u tom momentu nije ugrožavao. Da li, da li ovo znači da vas je ipak po neko zaštićivao da ne budete fizički zlostavljani, tučeni, maltretirani?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Nije to u tom smislu zaštita. Mi smo tamo zatvoreni. Oni su ljudi koji, koji kontroliraju ljude koji su zarobljeni. Oni nas ne čuvaju. To su zatvorski čuvari ...

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Molim vas ...

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** I čuvaju zatvorenike.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Dobro, ali ako možete još ova dva zadnja pasusa vašeg iskaza. Vi ste govorili o tome da ste povedeni iz Sremske Mitrovice, taj konvoj gde je bilo 1.000 ljudi i onda ste u zadnjem pasusu, paragraf 6, govorili da kad ste krenuli iz Sremske Mitrovice, ja znam gde je Sremska Mitrovica i znam gde je granica prema Bosni, i vi ste rekli da ste se vozili ceo dan, je l' tako? Je li sve vreme pored vas bilo obezbeđenje od strane vojske ili policije, sad ja ne znam tačno, vi ste bili tamo? Je li konvoj bio praćen od vojske i policije sve do granice prema Bosni i sve do mesta gde ste vi bili razmenjeni? Da ili ne?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja ne mogu odgovoriti sa da ili ne. Prvo, da li je to bio cjeli dan, rekla sam već i svi mi, izgubila osjećaj za vrijeme, koji je dan, koje je godišnje doba maltene. Meni i svima nama je bilo najvažnije da uspjemo ući u konvoj sa ljudima, jer smo se bojali, mislim, sami smo bili prije toga u toj Mitrovici ta grupa, neevidentirana i osnovno je bilo samo da uspjemo s ljudima ići dalje, sa većom grupom ljudi. Mi nismo tad znali kud idemo, idemo, da li je neko pratio konvoj, ja vam to ne mogu reći. A da li je bilo nekakvo osiguranje, ja znam da su bili, ono što sam vidjela ljudi u bjelom ...

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ – PITANJE:** Sve to razumem. Razumem te muke u kojima ste bili. To je potpuno logično i apsolutno shvatljivo, međutim vozili ste se autobusima. Mene interesuje da li ste iz autobusa, kroz prozore videli da ceo taj konvoj obezbeđuje ili vojska ili policija da bi bezbedno išao kroz bogami veliki deo Srbije i dalje posle kroz Bosnu, sve do mesta gde ste bili predani, jer je nemoguće da takav konvoj ide bez pratnje koja bi obezbeđivala sigurnost tako velikog broja ljudi. Jeste li videli ili niste videli? Ako niste, niste.

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja nisam vidjela da je neko osiguravao konvoj kojim smo išli.

**PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ:** Hvala lepo. Hvala.

**DODATNO ISPITIVANJE: TUŽILAC UERC-RECLAF**

**TUŽILAC UERC-RECLAF – PITANJE:** Ja bih želela samo da pojasnim jedno pitanje. Gospođo svedokinjo, gospodin Milošević vas je tokom unakrsnog ispitivanja pitao zašto je vaš otac imao bombe u kući ili granate. Vi ste rekli da to ne znate. Da li znate da li su u Istočnoj Slavoniji granate, bombe, eksplozivni korišteni za ribarenje?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ja mislim da da.

**TUŽILAC UERC-RECLAF – PITANJE:** Da li je vaš otac povremeno odlazio na pecanje?

**SVEDOK C-1164 – ODGOVOR:** Ne mogu reći da baš je.

**TUŽILAC UERC-RECLAF:** Hvala, časni Sude.

**SUDIJA MEJ:** Svedokinjo, C-1164 ovim je završeno vaše svedočenje. Hvala vam što ste došli pred Međunarodni sud da svedočite. Sada možete da idete. Sačekajte samo da se spuste zastori. Sada ćemo se pozabaviti nekim administrativnim pitanjima. Samo trenutak. Sutra radimo između 9.00 i 12.00, kao što smo već objavili. Takođe sudija Robinson (Robinson) ima zakazan odlazak u bolnicu, tako da ćemo sudija Kvon (Kwon) i ja da zasedamo prema odgovarajućem pravilu sve dok ne bude moguće da se sudija Robinson vrati. Ima jedno pitanje kojim želim da se pozabavim na privatnoj sednici.

(privatna sednica)

**TUŽILAC NAJS:** Izvinjavam se. Molim da se uvede sledeći svedok, Dejvid Harland (David Harland) i dok on dolazi, ja želim da ukažem na očiglednu stvar kojom smo se pozabavili u našem podnesku. Sa ovim svedokom ću pokušati da završim što pre, tačnije sa suštinom njegovog svedočenja. Uvešćemo samo jedan ili dva kompleta dokumenata, a ostale ćemo ostaviti za nešto kasnije, tokom postupka. Trebao sam možda ranije da kažem da svedok od ponedeljka je svedok koji mora da počne u ponedeljak, koliko je meni poznato i to je situacija koja nema izgleda da se promeni.

**SUDIJA MEJ:** Je li to sledeći svedok?

**TUŽILAC NAJS:** Ne, sledeći svedok je C-028 i to je svedok s kojim bih zaista želeo da završim sutra, a svedočenje sledećeg svedoka će da bude odloženo, kako bi svedok od ponedeljka mogao da počne u ponedeljak. Pod velikim svedočenje sledećeg svedoka će da bude odloženo pritiskom vremena i to je nešto šta bih želeo da razmotrimo tokom jedne od pauza.

**SUDIJA MEJ:** U redu. Molim da svedok da svečanu izjavu

**SVEDOK HARLAND:** Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

**SUDIJA MEJ:** Izvolite sedite.

**GLAVNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS**

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Za ovog svedoka imamo prvi komplet dokaznih predmeta od 24 tabulatora. Možda možemo na to da se usmerimo, a onda ćemo kasnije da se pozabavimo drugim kompletom dokaznih predmeta. Molim da se taj komplet stavi na grafoskop, on nije u našem sistemu i molim da se pred svedoka stavi taj komplet dokaznih predmeta kako bismo mogli brže da prolazimo kroz njih. Časni Sude, imamo rezime ovog svedoka na 27 stranica. Vidite da su mnogi pasusi ispisani kurzivom. Ja ne mislim da idem kroz sve te pasuse. Recite nam vaše puno ime i prezime?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Dejvid Džon Harland (David John Harland). Ja se izvinjavam, nešto škripi. Je li to nešto normalno?

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Nadam se da nije.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Kada slušam, nešto nije u redu.

**SUDIJA MEJ:** Molim da se time pozabavite. Sada će da dođe neko iz tehničke kabine. Prvo pokušajte sa drugim kompletom slušalica.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li ovo zvuči bolje?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne. Kao da ima nekih smetnji.

**TUŽILAC NAJS:** Probajte sa drugim mikrofonom. Gospodin Grum (Groomer) je u pravu, njemu sad ne trebaju slušalice. To jeste suštinska stvar i to možemo da rešimo tokom pauze.

**SUDIJA MEJ:** Dakle ne treba nam tehnologija. Na kraju krajeva možemo da se vratimo na staromodan način.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Vaše puno ime i prezime?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Dejvid Džon Harland.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Kao službenik Ujedinjenih nacija (United Nations) za civilna i politička pitanja u Sarajevu ... Nećemo da vas zamaramo svim detaljima vaših kretanja, da li ste bili u Sarajevu od 1993. godine do 1999. godine i sve to vreme bili stacionirani u Kiseljaku?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Jesam.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Mislim da ste vi bili najduže službenik UN-a u Sarajevu za civilna pitanja, među vašim zadacima bilo je podnošenje izveštaja. Pretresno veće zna o toj dužnosti. Vi ste pripremali nedeljen izveštaje?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, postojali su redovni nedeljni izveštaji i ja sam tu opisivao i analizirao političku situaciju. Takođe su tu bili izveštaji koji su bili pisani gotovo nakon svakodnevnih sastanaka sa vođstvom sa Pala ili sa vođstvom iz Sarajeva.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Kada kažete vođstvo, rukovodstvo kao što pišete u većem rezimeu, reč je o rukovodstvu na vrhu, sa strane bosanskih Srba to su bili Karadžić, Koljević, Krajišnik, da pomenemo njih trojicu.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tu su takođe bili savetnici i ostali.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Vaši sastanci su bili u Lukavici i na Palama?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, Lukavica i Pale.

**TUŽILAC NAJS:** Molim da poslužitelj donese kartu Sarajeva na panou, tako da možete na njoj da pokazujete ako bude neophodno, a mi ćemo odmah da pređemo na stranicu 6, to je paragraf o etničkom čišćenju. Molim da sada pogledamo vaša dokumenta, to je komplet dokaznih predmeta kojima sada možemo da damo broj.

**sekretar:** To je dokazni broj Tužilaštva 546.

**SUDIJA KVON:** Imamo dve fascikle.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Sugerisem da se sada bavimo prvim kompletom i njemu da damo broj, a da ostavimo za kasnije naš stav u vezi sa drugom fasciklom. Dakle, broj 546. Gospodine Harland, dokumenti u dokazu 546 su neki od različitih dokumenata, izveštaja koji ste vi pripremili i koji ste vi pregledali uopšteno i spremni ste da nam preko njih iznesete vaš opšti pogled u to vreme.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Mi samo koristimo ove izveštaje da bismo vas pomoću određenih paragrafa podsetili na određene događaje.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tako je.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Možemo li odmah da pogledamo tabulator 2, i tu nalazimo izveštaj od 15. jula. Molim poslužitelja da nam pomogne da se pokaže odgovarajući pasus, dakle, ovo je vaš izveštaj od 15. jula, sad ćemo da pogledamo stranicu 5, nadam se da je to tu, pod podnaslovom "Bosanski Srbi" (Bosnian Serbs), vidimo da je zapisano. "Sastanak sa novim komandantom za Bosnu, Brikmontom (Francis Briquemont) i sa Andrejevim (Viktor Andreev). Na tom sastanku Karadžić je jasno rekao da je njegov prvi prioritet da se Vlada Bosne i Hercegovine u Sarajevu dovede za pregovarački sto i da počne da se pregovara o kartama podele. Iako Republika Srpska podržava razmenu stanovništva, Karadžić je naglasio da Srbi priznaju pravo naroda različitog nacionalnog porekla da ostanu ili da se vrate domovima na teritorijama koje su dodeljene različitim zajednicama, ako to budu želeli. Karadžić je izgledao uveren da će Bosna i Hercegovina uskoro da bude prisiljena na pregovore. Srpski vojni napori izgleda da su bili usmereni na to da se Bosna i Hercegovina dovede za pregovarački sto i da se osigura što više teritorije na pregovorima koji se očekuju". Da li imate komentar na to u vezi s tim kao opštom taktikom?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, doktor Karadžić i druge vođe bosanskih Srba su nam naglašavali da je njihov glavni cilj da prisile vladu, bosansku vladu da pregovara o mirovnom sporazumu pod uslovima koji su njima prihvatljivi. Razlog zašto su oni granatirali Sarajevo, to je nešto protiv čega smo mi protestovali svakog dana, je da izvrše pritisak na bosansku vladu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Na koji način se ova vrsta odgovora uklapala u bilo kakvo opravdanje za etničko čišćenje, ako se uopšte uklapala u to?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Karadžić je uglavnom za etničko čišćenje krivio međunarodnu zajednicu zato što nije uspostavila nikakav legalni mehanizam koji bi se omogućilo ljudima da razmene svoje domove i da se presele u kantone gde bi dominirala njihova etnička grupa. On je govorio da je to neizbežan ishod neuspeha međunarodne zajednice da se to uradi.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Možemo li sada da pogledamo tabulator 3, vaš izveštaj od 5. avgusta od 1993. godine, prva stranica. Na dnu vidimo ovaj paragraf i onda ćemo da pređemo na drugu stranicu: "Karadžić je izgledao opušten, uveren i spreman na saradnju. On je prezentirao predloge o srpskom povlačenju sa planine Igman i o uspostavljanju sigurnih maršruta u i iz Sarajeva i saradnji u vezi sa obnovom komunalija. On je ukazao na srpsku inicijativu koja je trebala da ohrabri Izetbegovića da se pridruži razgovorima i da se otkloni bilo kakva sugestija o upotrebi vazdušnih napada. Predložio je da se srpske snage povuku sa planine Bjelašnice i planine Igman, kao što je tražio Izetbegović kao preduslov za pridruživanje pregovorima u Ženevi (Geneva). Ukazao je na to da srpska ofanziva na tom području nije bila pokušaj da se taj deo teritorija pridruži Republici Srpskoj, već jednostavno, deo vojnih operacija čija je namera bila da onemoguće snagama Bosne i Hercegovine da imaju artiljerijske položaje koje bi ugrozile srpske položaje koji okružuju Sarajevo. Reкао je da će srpske snage biti spremne da se povuku, sve dok UNPROFOR (United Nations Protection Forces) osigura da snage Bosne i Hercegovine neće ponovo da okupiraju to područje". Koji su vaši komentari o tome?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je očigledno još jedan primer Srba, koji moduliраju svoje vojne napore i takođe moduliраju količinu terora, odnosno teškoća koje izazivaju kod stanovništva u kontekstu ostvarenja političkih ciljeva, a to je da se obezbedi da Muslimani pregovaraju i u smislu odvrćanja od bilo kakvog vojnog NATO napada. Oni su imali tu slavinu terora, koju su otvarali i zatvarali, zavisno od toga koliko je pritiska na njih vršeno od strane međunarodne zajednice i u zavisnosti od toga kakve su političke ustupke očekivali sa druge strane.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li je dovođeno u pitanje testiranje moguće reakcije NATO-a, dakle da li je bilo elemenata igre mačke i miša?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, bilo je. NATO je doneo nekoliko deklaracija, a jedna je bila u vezi sa Igmanom. To je bila najčvršća, najodlučnija do tada, kada su rekli da je moguće da će koristiti vazdušne napade da se

okonča opsada Sarajeva i to je bio primer kada su Srbi nama prišli i rekli da su spremni na određene ustupke, kao što je povlačenje sa područja Igmana i Bjelašnice oko Sarajeva i da su spremni da poboljšaju humanitarnu situaciju u Sarajevu ako se otklone pretnje vazдушnim napadima i ako se strana bosanskih Muslimana pridruži mirovnim pregovorima za konačno rešenje sukoba

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Kakva je bila komparativna vojna aktivnost tokom 1993., 1994. i 1995. godine?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** 1993. godina je bila najaktivnija od svih tih godina, bio je u toku sukob između bosanske vlade i Srba, dakle Muslimana i Srba, a isto tako između Muslimana i Hrvata. 1994. godina je bila relativno mirna, najvećim delom godine, a 1995. je ponovo došlo do pogoršanja, sve do oktobra.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Koliko je otprilike padalo granata na Sarajevo u tom periodu?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Pa približno 1.000, mada je bilo značajnih smanjenja u periodu prekida vatre 1994. godine.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Tabulator 17, paragraf 17, umesto da se vratimo na sam dokazni predmet, pogledajte da bismo uštedeli na vremenu, prvu stranicu, drugi paragraf gde vi u svom izveštaju od 31. novembra, izvinjavam se, 3. novembra 1993. godine, vi kažete: "Za razliku od BH strane, Srbi su izgleda izgubili pravac. Politički vođa Karadžić je blokiran od strane Srbije i generalno od međunarodne zajednice. Mladić je frustriran i postaje sve agresivniji. Srpska vojska granatira Sarajevo i Goražde". Da li imate komentara pre nego što pređemo na stranicu 6?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ja bih samo rekao da je to procena do koje su došli sami bosanski Srbi. Oni su smatrali, a naši vojni eksperti su se s tim izgleda slagali, da oni mogu da produže sa ratom još žešće i verovatno mogu da prisile Sarajevo na predaju ako hoće, ali imali su političke razloge da to ne urade i vrlo često su pominjali pritisak Miloševića u vezi s tim.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Onda da pređemo na stranicu 6 istog tog izveštaja. Tu je pet paragrafa koje ćemo da pročitamo. Ja retko toliko čitam iz ovakvih dokumenata. Pod podnaslovom "Bosanski Srbi" se kaže... Molim da mi prevodici kažu ako čitam prebrzo: "Bosanski Srbi su politički isfrustrirani, eksplozivniji, pritisak na njih, naročito od strane Miloševića je snažan i



velika erupcija je moguća u skoroj budućnosti. Srbi su uložili mnogo u ovaj Stoltenbergov (Thorvald Stoltenberg) mirovni paket dogovoren u Ženevi. Od kada je došlo do njegove propasti, Srbi su manje uvereni i manje ujedinjeni u svojoj političkoj strategiji. Čini se da Karadžić koji priznaje postojanje pritisaka iz Srbije i kao i pritisaka iz cele međunarodne zajednice okleva da upotrebi srpsku ratnu mašineriju da bi nametnuo rešenje". Preskačemo sledeći paragraf. "Mladić je u poslednje vreme postao veoma bučan što može da bude izraz želje da se vrati u centar zbivanja. Jedno pitanje koje poteže i za koje se celo zauzima je pitanje 22 srpska vojna policajca koji su zadržani u Goraždu. U skorašnjem susretu sa UNPROFOR-ovim načelnikom, on je pretio da će poubijati sve u istočnim enklavama izuzev dece ukoliko ratni zarobljenici ne budu pušteni do 10. novembra. Mladićevo insistiranje u vezi sa goraždanskim ratnim zarobljenicima, jedan od njih je sin jednog od njegovih starih kolega, pravi mnogo problema UNPROFOR-u. Mladić smatra da bi UNPROFOR mogao više da učini u puštanju ratnih zarobljenika. Mladić je možda, kao rezultat toga, lično zadržao francuski konvoj za snabdevanje u Sokolcu. On je takođe naredio konfiskaciju dva UNPROFOR-ova helikoptera koji su se vraćali iz Srebrenice. Oni su vraćeni tek nakon intervencije Ovena (David Owen), Stoltenberga, Miloševića i Karadžića". I na kraju, na stranici 7, prvi paragraf: "Srbi su u poslednje vreme bili aktivniji nego obično. Oni nisu pokušavali da preuzmu teritorije, ali su njihova artiljerijska dejstva bila intenzivna. I Sarajevo i Goražde su prošle nedelje bili intenzivno bombardovani. Kao odgovor na minobacačku vatru Armije Bosne i Hercegovine, Stari Grad je gađan sa skoro 500 granata u periodu od samo jednog sata, 27. oktobra. Stari Grad je gusto naseljen i ima veći procenat muslimanskog stanovništva od bilo kog drugog dela Sarajeva". Da li imate nekih komentara pored ovog zapisa i po vašoj proceni, na koji se način karakterizira optuženi u ovome?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** U tom periodu mi smo, naravno, bili svesni toga da se u ime bosanskih Srba govori, da, naime u ime bosanskih Srba govori nekoliko glasova i da se oni međusobno uvek ne slažu. U to vreme, razlika između civilnog rukovodstva, u čijem centru je bio Karadžić i vojnog rukovodstva u čijem centru je bio Mladić, izgledalo je da se povećava. Ovde možemo da vidimo već neke intervencije od strane Miloševića u vezi sa aktivnostima srpske vojske. Kako je vreme prolazilo mi smo bili sve uvereniji da postoji određen stepen uticaja ako ne i kontrole Miloševića nad tim vojnim elementom.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Videćemo više u vezi s tim kasnije, posebno kad je reč o Mladiću. Je li tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** I još nešto, još jedno zapažanje. Ovde vidimo da je Mladić bio zabrinut zbog nečijeg sina. Interesuje me da li ste vi bilo šta primetili u vezi sa ličnim angažovanjem rukovodstva u ovom ratu?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da i u stvari prilično smo bili iznenađeni kako na sve tri strane su jako malo vođe bile spremne da investiraju sami sebe, svoju decu, za razliku od drugih ratova. Oni su svi imali sinove koji su bili vojno sposobni, ali oni su bili ili izvan zemlje ili su radili neki posao za stolom, nisu bili u uniformi. Bili su zvanično u uniformi, ali nisu bili u ratu. U ovom slučaju mislim da je ovo bio sin generala Talića i mislim da se sad toga sećam, znači bilo je prilično čudno da sin jednog od vodećih ljudi iz rukovodstva i ne prilazi liniji fronta i ovo da bude zarobljen bila je stvarno retkost.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Sledeći tabulator, tabulator 5, reč je o dokumentu od 9. februara 1994. godine i ovde je reč o vojnoj aktivnosti. To je godina u kojoj je bilo malo vojne aktivnosti. To je bila relativno mirna godina. Sada smo na strani 2, reč je o minobacačkoj granati koja je pala na pijacu u Starom Gradu u Sarajevu u petak u vreme ručka i 68 ljudi je poginulo, oko 200 ranjeno i vi ovde pominjete balističke eksperte koji su potvrdili da su sve žrtve izazvane jednom granatom i da je granata ispaljena severoistočno od linije sukoba i da nije bilo moguće reći sa sigurnošću da li je došla sa srpskih položaja. Napad je, međutim, bio sličan kao i napad predhodnog dana, kada je srpska artiljerija izazvala 28 žrtava minobacačkim projektilom među ljudima koji su čekali u redu za humanitarnu pomoć. Masakr je usledio nakon obnovljenih poziva od strane Predsedništva Bosne i Hercegovine da se bombarduju srpski artiljerci koji okružuju grad. Odgovor pun razumevanja je došao od međunarodne zajednice, da rezimiram odgovor UN-a.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ukupni efekat je bila stabilizacija situacije oko Sarajeva. Srbi su nam rekli da su hteli da naprave jedan broj dramatičnih situacija i ustupaka na humanitarnom planu i na vojnom planu, tako da bi sprečili mogućnost bilo kakvih vazdušnih udara od strane NATO i to je dovelo do prekida vatre koji je trajao celo leto i do jeseni 1994. godine.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Vidim ovde zaključak balističara. Da li je ovde bila sprovedena samo jedna istraga ili ih je bilo još?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, bilo je bar dve istrage i u stvari prvi izveštaj, ja sam bio sa Krajišnikom i Silajdžićem i sa generalom Rouzom (Michael Rose), komandantom UNPROFOR-a pregovarajući na aerodromu kada je pala ta granata i došlo je do vrlo brzog prvog izveštaja, na osnovu koga se videlo da je granata najverovatnije došla iz unutar linija sukoba, to jest da je izgledalo da je došla sa strane bosanske vlade, položaja bosanske vlade i da su oni pucali sami na sebe. Onda je obavljeno jedno kompletnije istraživanje gde je zaključeno da je to bila greška i da je granata došla iz jednog kraja koji je bio severnoistočno od starog grada, ja to ovde pokazujem na karti, a to je moglo da bude sa bilo koje strane linije sukoba. Drugim rečima, nije se u stvari definitivno moglo da utvrdi ko je ispalio tu granatu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Nisam siguran da li sudija Robinson vidi tu kartu zbog ugla u kojem se nalazi. Možda može da se promeni položaj karte, ako je to moguće. Ne znam da li sudija Robinson može odatle da vidi kartu. Da li mi imamo stalak?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ovdje se nalazi stari grad u dolini sarajevskoj, a granata je došla odavde, severoistočno od starog grada. Linija sukoba se prostire otprilike tamo gde držim sad pokazivač, a balistički stručnjaci su mogli da odrede samo da je to došlo, da je granata došla tu iz tog dela. Tako da ta istraga u stvari nije dala zadovoljavajuće rezultate.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Hvala vam. Kad budemo sledeći put koristili kartu, nabavićemo i stalak. Tabulator 6, mislim da ste rekli da je sporazum o prekidu vatre nakon Markala, sklopljen 10. februara?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Tabulator 6 je vaš izveštaj od 17. februara, strana 3, otprilike na pola strane, i tu se govori o tome da je humanitarna situacija u Sarajevu relativno dobra, da je ograničeno snabdevanje vodom, strujom i plinom, međutim protok hrane je dobar. Manjak adekvatnog snabdevanja, a posebno gasom je posebno bitan, s obzirom da je Sarajevo zahvaćeno najhladnijim vremenom od početka ove zime. Noćne temperature padaju ispod 20 stepeni Celzijusovih (Celsius). Bosanska vlada tvrdi da su ventile vodova za snabdevanje gasom zavrnuili Srbi, koji to poriču, govoreći da problem potiče iz Srbije. Možete li da nam kažete nešto o snabdevanju gasom?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Kao što sudije znaju, gas za Bosnu i Hercegovinu stiže gasovodom iz Rusije (Russia). Prolazi iz Rusije kroz Mađarsku (Hungary), Srbiju i onda preko granice u Bosnu. Prolazi granicu kod Zvornika i onda ide preko Kladnja, Olova i onda ide u Sarajevo. Pritisak može da se smanji na nekoliko tačaka ili dovod može da se preseče i onda se zbog toga stvaraju potrškoće stanovništvu Sarajeva, naročito starijim ljudima, jer onda ostaju bez grejanja. Ljudi su često umirali zbog nedostatka plina, tako da smo se mi jako trudili da grad bude stalno snabdeven gasom. Bosanski Srbi su, naročito treba da kažem, oni su vrlo često presecali plin ili smanjivali pritisak u dovodu da bi primenili politički pritisak na bosanske Muslimane da oni pregovaraju.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Hvala vam. Isti izveštaj, molim da sada pređemo na stranu 6, to je pasus na početku strane, pretnja napada NATO-a: "Pretnja NATO-a vazдушnim napadima učinili su Srbe kooperativnijim nego ikada. Politika Srba sažeta je od strane predsednika skupštine Krajišnika koji je izjavio "mi ćemo uraditi sve da izbegnemo vazdušne napade, osim kapitulacije". Možete li nešto da nam kažete o tome u odnosu na incident u Markalama?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Krajišnik je u stvari izneo tu dilemu onako kako je to njima izgledalo. Hteli su što više pritiska da stave na bosanske Muslimane i da im otežaju život što god je bilo više moguće i hteli su da uzmu što god je bilo moguće više teritorije, ali nisu hteli da idu toliko daleko da bi doveli do vojne intervencije NATO, tako da su pokušavali da podešavaju svoj vojni i humanitarni pritisak onako kako su smatrali, kako su oni procenjivali da je mogućnost da dođe do napada ili ne.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Tabulator 7, to je izveštaj od 1. marta 1994. godine, radi se o trećem pasusu: "Srbe smo uhvatili kako pokreću teško oružje unutar zone isključenja unutar 20 kilometara. U najozbiljnijem incidentu 7 tenkova T-55 je viđeno u sarajevskom naselju Iliđa". Onda molim da okrenete stranicu 5 pod naslovom „Bosanski Srbi“. U četvrtom ili petom paragrafu se kaže: "Srpski vođa Karadžić je odobrio slobodu kretanja. Autobuske maršrute Zenica - Sarajevo i Pale - Sarajevo će biti otvorene, takođe je moguće da će da bude otvoren neki prolaz pešaka između centra Sarajeva i okolne Grbavice. Načelnik štaba Milovanović je 27. februara međutim rekao da srpska vojska neće da dozvoli Ujedinjenim nacijama neograničenu slobodu kretanja preko srpske teritorije. Milovanović je rekao da će njegove snage blokirati konvoje UN-a bez obzira na zajedničku deklaraciju koju je potpisao

predsednik Republike Srpske, Karadžić 18. novembra 1993. godine. Čak i pod rizikom vazdušnih napada NATO, dodao je da Srbi neće dozvoliti UN-u ili bilo kom drugom, da koriste most 'Bratstvo-Jedinstvo' koji povezuje krajeve pod srpskom kontrolom sa centrom Sarajeva". Znači već smo imali vaš komentar o ovome. Malo smo čuli o srpskoj zoni isključenja, o čemu se radi oko, u vezi sa tenkovima, gde su oni išli?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislim da su ti tenkovi išli da učestvuju u napadu na naoružane straže, koji se upravo pripremao. Moram da kažem da se ovde radi o relativno malom incidentu. To je bila jedna od sve većeg broja izjava sa strane vojske bosanskih Srba, da njima nije uopšte bilo stalo šta govori rukovodstvo, civilno rukovodstvo bosanskih Srba. I ovde je Milovanović rekao da bez obzira šta je Karadžić uradio, on će preduzeti određene korake i to je onda se to sve češće i češće dešavalo.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ja ću vas kasnije zamoliti da mi date još neke odgovore o uticaju i moći jedne strane nad drugom, u smislu vojnom i političkom, ali dajte sada da nastavimo sa pregledom koji nam dajete. Idemo na tabulator 8, to je vaš izveštaj od 9. marta. Na prvoj strani u prvom redu se kaže: "Izgleda da se mir širi širom Bosne i Hercegovine" a onda pod naslovom "Sarajevo" kaže se: "Uglavnom, u većini ima manje od pet kršenja sa teškim oružjem u zoni isključenja. Nema civilnih žrtava, otprilike ih je manje nego jedna dnevno. Vatra iz oružja malog kalibra još može da se čuje, naročito na liniji sukoba od centra, znači na liniji Grbavica – Jevrejsko groblje". Da li hoćete još nešto da kažete o tom optimističkom tonu u vašem izveštaju?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, osim da kažem, da dodam da je završen pod pritiskom Amerikanaca muslimansko-hrvatski rat i da su srpski ustupci nakon napada na Markalama takođe stabilizovali tu liniju sukoba sa Muslimanima, tako da je onda humanitarna situacija bila jako olakšana tokom ovog perioda.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da pređemo sada na tabulator 9, od 16. aprila, izveštaj od 16. aprila, vidimo to na drugoj strani pod naslovom "Kriza u Goraždu" (Gorazde Crisis) u rezimeu događaja. Ako pogledamo pri dnu strane, videćemo sledeće: "U Goraždu je stanje već nekoliko dana prilično mirno, nakon NATO napada iz vazduha u ponedeljak. U ponedeljak kasno ujutro, centar grada Goražda je granatiran. U 11.45 tražena je direktna pomoć iz vazduha, a u 12.25 general Mladić je usmeno upozoren da će se izvesti vazdušni napadi ukoliko ne dođe do prestanka granatiranja. Avioni NATO

su nastavili da izvode niske letove iznad ove oblasti, ali se granatiranje nastavilo. Ruski izaslanik Čurkin (Vitaly Ivanovich Churkin) je tada razgovarao sa srpskim predsednikom Miloševićem koji je u njegovom prisustvu pozvao doktora Karadžića i rekao mu da pucnjava mora da prestane. U 14.19 nakon što su avioni NATO nastavili sa izvođenjem niskih letova, dva američka aviona F-18 su pogodila tenk i dva oklopna borbena vozila. Veruje se da su sva tri vozila uništena". Možemo sada da pogledamo stranu 4. Na polovini strane kaže se: "U četvrtak, 14. aprila 1994. godine srpski predsednik Milošević je citiran u dnevnim novinama Politika kako izražava svoje ubeđenje da će srpska strana prihvatiti nove pregovore bez predrasuda u cilju opšteg prestanka neprijateljstava". Dva pasusa niže, pod komentarom se kaže: "Čini se da srpski predsednik Milošević nastoji da se založi u interesu bosanskih Srba, ukazujući da ključni konflikt sa NATO nije ni u čijem interesu, osim u interesu Sarajeva, ali čini se da se Pale protive predužimanju rizika NATO intervencije u odbrani sigurnosnih zona". Nadam se da smo odavde izvukli dovoljno iz ovog dosta obimnog izveštaja da bi nam vi dali komentare šta gospodin Milošević, gde se on uklapa u čitavu tu priču?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, u aprilu 1994. godine Srbi su odlučili da napadnu Goražde. UNPROFOR je odlučio da stabilizuje situaciju zajedno sa pripadnicima međunarodne zajednice, uključujući i ruskog izaslanika Čurkina. Mi smo stalno imali sastanke i na Palama i u Beogradu. Imali smo jak utisak i to je nama i rukovodstvo na Palama i saopštilo, da su hteli da nastave svoj napad na Goražde što je jače moguće. Isto tako su nam preneli svoju zabrinutost o tome da Milošević pokušava da ih ubedi da oni s tim prestanu zato što je bio zabrinut u vezi moguće intervencije NATO, međutim njih je to manje brinulo u tom trenutku.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** I kakav je bio Karadžićev odgovor? Mislim da je general Rouz rekao da se pucnjava nastavlja bez obzira na to šta je Karadžić rekao da to nije tačno, ako se sećate?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Postojao je vrlo visoki stepen frustracije, pogotovo kada je gospodin Čurkin napustio te pregovore sasvim i u stvari se nije nikada ni vratio nakon što je rekao da nikada nije čuo toliko laži. Međutim uprkos tim poteškoćama, gospodin Milošević, kako su nam rekli, bosanski Srbi su nam rekli, je uspeo da ubedi srpsku vojsku da se povuče, tako da je sklopljen sporazum i situacija je stabilizovana u Goraždu bez značajnog gubitka života. Tako da bez obzira na frustracije gospodina Čurkina i ostalih, međunarodna intrvencija i taj rad sa Miloševićem jeste pomogao.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li se sećate jednog sastanka na kom je bio prisutan Krajišnik, kada je taj sastanak povremeno napuštao da bi razgovarao s nekim? Ako je to bilo, da li se sećate s kim je on to razgovarao, onako kako ste vi to shvatili?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, u hotelu "Panorama" je održan sastanak i tu se nalazila jedna mala prostorija sa telefonskim govornicama, odmah pored konferencijske sale. Krajišnik bi odlazio u tu prostoriju, nekoliko puta je to činio i rekao je "razgovarao sam sa Miloševićem" ili "razgovarao sam sa Mladićem". Mladić nije bio mnogo daleko, međutim on je upravljao srpskim snagama oko Goražda, tako da on nije bio na sastanku. Krajišnik je, očigledno, bio prilično uznemiren.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da pređemo sada na tabulator 10 od 15. oktobra 1993. godine. Promenili smo sada godinu i bavimo se različitom temom. Bavimo se granatiranjem i snajperskom vatrom i čitavom tom kampanjom. Već ste rekli nešto o tome da se radilo o koncentrisanoj kampanji. Pogledajmo izveštaj, to je prva strana, pasus 3. "General Brikmon je rekao da on nije video nikakvih tragova, međutim da je primetio da je srpsko granatiranje civilnih delova Sarajeva u porastu. Insistirao je da ovo nema nikakvu vojnu vrednost i da izaziva političku štetu Srbima. Doktor Karadžić je rekao da je izdao naređenje da se granatiranje i snajperisanje zaustavi. On je rekao da je muslimansko granatiranje i snajperisanje bilo veliki problem i da će možda biti prisiljen da zauzme muslimansku deo Sarajeva ako snajperska vatra ne prestane." Možemo li sada da pogledamo odmah tabulator 11, radi se o 16. oktobru, možda je u početku došlo do greške u datiranju ovog izveštaja. Ako pogledamo poslednju stranu i prvi paragraf koji je obeležen zvezdicom, tu ćemo da vidimo sledeće: "Da Karadžić tvrdi da je izdao pisana naređenja za obustavu snajperske vatre i granatiranja Sarajeva. Brikmon je istakao da se snajperska vatra i granatiranje nastavljaju u Sarajevu i on je rekao da će preduzeti dodatne korake da to stavi pod kontrolu ako to uradi i muslimanska strana". Dajte nam vaš opšti komentar o pritužbama i protestima u vezi granatiranja i snajperisanja i opšti odgovor bosanskih Srba. Da li ste vi prihvatili taj odgovor?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ovo je bila jedna tipična nedelja. Ja se ne sećam baš te nedelje u poređenju sa drugima, međutim radilo se o jednom normalnom obrascu. Obrazac granatiranja je nešto šta je jako uzrujavalo vojnu komandu UNPROFOR-a i oficire NATO. Jedan normalan princip artiljerijske vatre je koncentrisana vatra. Vatra se koncentriše više da bi se

očistio teren ili suzbila neprijateljska vatra ili zauzeo teren, međutim obrazac artiljerijske vatre oko Sarajeva je bio upravo suprotan. Radilo se o raspršenoj vatri. Granate su padale nasumice naizgled širom gusto naseljenih delova grada na način koji je izazivao mali broj žrtava na velikom broju mesta. Pretpostavljali smo da se to radilo da bi se teror, nivo terora držao na jako visokom nivou i isto tako da bi se sprečili bilo kakvi dramatični događaji oko kojih bi onda mogla da se angažuje neka vrsta odgovora međunarodne zajednice. U vezi vašeg drugog pitanja i komandnog lanca, kad god bi uspeali da ubedimo bosanske Srbe da se uzdrže, oni bi se žalili da imaju samo ograničenu kontrolu nad artiljerijom i snajperima koji su u tome učestvovali. Međutim, primetili smo da kada su izdavali naređenja koja su hteli da se ispoštuju, za razliku od onih koje su izdavali na naš nalog, onda im je bilo lako da se ta naređenja i ispune, tako da smo mi smatrali da Srbi vrdaju, da su preterivali u vezi odsustva stepana kontrole u tom smislu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Pogledajmo sada izveštaj od 14. avgusta 1994. godine koji je potpisao general Karavelić za Armiju BiH-a i Dragomir Milošević za VRS, i to je sporazum i koji uključuje sledeće stvari: "Da se u roku od 24 sata obavezuju da javno izdaju naređenja koja eksplicitno zabranjuju snajperske aktivnosti protiv vojnog osoblja, civila i osoblja UN-a u Sarajevskom regionu". Šta potpisivanje tog dokumenta u stvari znači, šta vam pokazuje?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Najvažnija stvar u vezi tog sporazuma je to da je snajperska vatra gotovo sasvim prestala tokom šest nedelja posle toga. To je nama pokazalo da obe strane koje su uvek tvrdile da nemaju nikakvu kontrolu nad snajperima, kada su htele u stvari su mogle da gotovo sasvim zaustave snajperisanje i to relativno lako.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Časni Sude, sada smo na strani 12, pasusima 30 našeg rezimea, paragraf 31. Da li je bilo ikakvog pomena o paravojnim snagama koje nisu bile pod kontrolom? Vi ste nam o tome dosta izričito govorilo. Da li se govorilo o paravojnim, o nekontrolisanim paravojnim snagama i kako ste vi to shvatili?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Na koji dokument mislite?

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ne mislim ni na kakav dokument trenutno, samo uopšteno govorim.



**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, Srbi su često govorili da nisu mogli da ograniče ili spreče restrikcije na humanitarnu pomoć ili da ograniče ili spreče snajpersku vatru zato što su to bile radnje koje su preduzimale paravojne snage, često iz Srbije, za koje su govorili da nad njima nisu imali nikakvu komandu ni kontrolu. Na primer, ima jedan prostor na liniji sukoba kod mesta koje se zove Nedžarići, ja sam to upravo pokazao na karti i tu se nalazila jedna jedinica četničkih paravojnih snaga pod komandom jednog određenog čoveka po imenu Aleksić. To je bilo odmah pored glavnog puta i oni su vrlo često pucali na ljude na glavnom putu. Kada smo mi protestovali, oni su obično govorili: "Na žalost, to su ljudi koji ne spadaju u naš komandni lanac".

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** A šta ste vi o tome mislili?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mi smo smatrali da kada su hteli da nešto pozitivno reše i da izdaju naređenje, onda su mogli i da sprovedu takvo naređenje.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Molim vaš opis kampanje terora ili kako god želite to da nazovete i kakvi su bili ciljevi te kampanje u odnosu na potpisivanje mirovnih sporazuma i da li je to izričito bilo ko priznao od strane rukovodstva na Palama?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, u tim dokumentima i u mnogim drugima, mi bi se vraćali citirajući sledeće stvari od strane Karadžića, Koljevića ili Mladića. Oni su rekli: "Mi ćemo da nastavimo to da radimo dok Izetbegović ne prihvati Ovenov mirovni plan (Owen-Stoltenberg Plan)". Ili isto tako su vrlo žustri bili u tome: "Uključićemo ponovo struju ili plin ili ćemo ponovo da dozvolimo da dođe hrana ako oni naprave dodatne ustupke u vezi nekakvih najnovijih mirovnih planova". Oni čak nisu pokušavali takve stvari ni da kriju od nas.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ako je vaše tumačenje tačno i ako su stvari koje ste rekli tačne, šta je onda, po vašem mišljenju, kakva je bila veza između onoga šta se dešavalo u Sarajevu i sprovođenja mirovnih sporazuma i kretanja stanovništva koja su bila sprovedena na drugim stranama?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Doktor Karadžić je u svakom slučaju otvoreno rekao, to je govorila i gospođa Plavšić naročito, da je glavni cilj srpskog rata da se redistribuira stanovništvo Bosne i Hercegovine, tako da Srbi imaju jedan homogeni deo teritorije koji bi uključivao i Crnu Goru i granicu

sa Crnom Gorom i Srbijom i koji bi uključivao sve krajeve koje tradicionalno naseljavaju Srbi. I zbog jedne istorijske greške, da bi se ovo postiglo, bilo je potrebno da se jako veliki broj bosanskih Muslimana ukloni, zato što je bosansko-muslimansko stanovništvo bilo u većini duž doline reke Drine u severoistočnoj Bosni, odmah uz Srbiju. Tako da su oni bili vrlo otvoreni u vezi svrhe samog rata i svrhe pritiska koji su primenjivali da bi bosansku vladu naterali da prihvate ovu redistribuciju stanovništva, ovo etničko čišćenje.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Po vašem mišljenju, da li je taj pritisak uključivao i ono šta se dešavalo u Sarajevu?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, ne samo po mom mišljenju, oni su to i sami izričito rekli.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** U redu. Govorimo sad o pasusu 36 rezimea: "UNPROFOR je došao do zaključka da je odbrana grada neodrživa bez redovnog snabdevanja hrane, vode i plina".

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Međutim, snabdevanje je zavisilo od saradnje sa Srbima?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da. Sada se onda vraćamo na opsadu Sarajeva?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da. Tada su Srbi već bili preuzeli kontrolu nad aerodromom. Pardon, tada je već UNPROFOR bio preuzeo kontrolu nad aerodromom, koji je pre bio pod srpskom kontrolom, a Sarajevo je bilo potpuno opkoljeno. Bosanski Muslimani su kasnije iskopali tunel ispod toga, koji im je omogućio da imaju vezu sa glavnim delom svoje teritorije, i Srbi su to tolerisali, tu liniju snabdevanja. Karadžić je čak rekao da on to toleriše, međutim uglavnom grad se oslanjao, za vodu, hranu, struju i plin, gotovo sve šta im je trebalo, grad se oslanjao na Srbe, da oni dozvole da to bude urađeno.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Tabulator 13, strana 2 u vašem izveštaju od 10. decembra 1994. godine, govorimo o kraju te godine, dakle, u izveštaju piše: "Mi smo jutros razgovarali sa generalom Brikmonom, načelnikom štaba i on je izjavio ono šta je već bilo očigledno, da više nema naročite svrhe protestovati protiv pojedinačnih incidenata ovog tipa, jer nisu u pitanju nasumič-

ni incidenti već organizovana kampanja. Incidenti će prestati kad prestane organizovana kampanja opstrukcije i uznemiravanja". Možete li da nam date svoje komentare, kako se to uklapa sa onim što ste nam upravo rekli?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Uklapa se, vrlo se uklapa, jer su Srbi znali i osećali, rekli su nam da osećaju da bosanski Muslimani neće da potpišu mirovni sporazum ukoliko se na njih ne izvrši značajan pritisak. Srbi su ispravno shvatili da ćemo mi olakšati ulaz humanitarne pomoći u Sarajevo i prema tome mi smo na izvestan način delovali protivno njihovim ratnim ciljevima i kada su oni bili posebno frustrirani nedostatkom političkog napredovanja, oni su onda usmeravali vatru na bosanske Muslimane i vrlo su snažno opstruirali naše napore da se dovede humanitarna pomoć u Sarajevo.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Stranica 14 rezimea, pominje se dokazni predmet 16, odnosno ja sam na paragrafu gde se pominje dokazni predmet 16, ali sad idemo odmah na drugu sednicu, strana 14, treći paragraf i treća strana izveštaja, i ovde vidimo na trećini ove strane: "U nedelju, 18. juna UNPROFOR je povukao sve tačke sakupljanja oružja oko Sarajeva, održavajući potpunu zonu isključenja teškog naoružanja koja je ustanovljena u februaru 1994. godine, održavajući je tako da ona i dalje postoji, ali to je onemogućilo bilo kakvu podršku sa trupama na terenu. Smatra se da Srbi imaju oko 500 komada teškog naoružanja u rasponu od 20 kilometara od Sarajeva, smatra se da Bosanci imaju oko 100 do 150. Čini se da se sada to oružje raspoređuje za akciju" i onda pri dnu se pominje granatiranje civila, granatiranje vodovoda i pijaca: "Sedmero ljudi je ubijeno, a 12 ranjeno dok su čekali u redu za vodu u Dobrinji, u nedelju 18. juna. Šest ljudi je ubijeno i 15 ranjeno u jednom drugom napadu, u sredi 21. juna u redu za vodu u Dobrinji. Istog dana pet ljudi je ranjeno kada je granata pogodila pijacu na Ciglanama. Sledećeg dana, 22. juna jedna osoba je ubijena, a još pet je ranjeno jednom improvizovanom raketom koja je pala blizu zgrade televizije na Alipašinom Polju". Kakvi su vaši komentari u vezi sa tim?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Prvo, tačke za sakupljanje oružja koje su uspostavljene pod pretnjom vazdušnih napada NATO, prvo nakon napada na Markale, su bila područja unutar teritorije pod kontrolom bosanskih Srba, gde su se Srbi složili da će koncentrisati svoje oružje kako bismo mi mogli da pošaljemo posmatrače tamo. Kako se situacija pogoršavala, mi smo želeli da povučemo svoje posmatrače, kako oni ne bi imali na raspolaganju taoce koje bi mogli da uzmu ako mi pokrenemo vazdušne napade. Takođe su hteli da izvuku oružje izvan tih područja, tako da mogu da nastave sa

svojom kampanjom prema, u suštini, civilnom stanovništvu Sarajeva, kako bi prisilili Vladu da pristane na ustupke.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** To je sve deo pogoršavanja situacije. Molim da pogledate tabulator 24, to je vaš izveštaj od 3. juna. Ako pogledamo stranu 2, paragraf 5, a to su paragrafi 40 i 41 rezimea, na stranici 2, peti paragraf, vidimo sledeće: "U petak je Međunarodni komitet crvenog krsta (ICRC, International Committee of the Red Cross) održao sastanak sa Koljevićem na Palama, tvrdeći da vojska bosanskih Srba drži u pritvoru osoblje UN i da će oni da budu bezuslovno pušteni kao izraz dobre volje. Oko 120 talaca je zaista pušteno i prebačeno u Srbiju, ali bosanski Srbi još uvek drže oko 200 ljudi. Očigledno je da je puštanje bilo zbog pritiska Miloševića na Karadžića, a prilično dobro su ga koordinirale vojne snage i snage državne bezbednosti RS i SRJ". Možete li da nam ukratko kažete vaše poglede na pritisak, odnosno ulogu Miloševića u tome?

**SUDIJA MEJ:** Vreme je za pauzu posle toga.

**SVEDOK HARLAND:** Bosanski Srbi su uzeli neke taoce pošto smo mi tražili i odobrili vazdušni napad na njih. Bosanski Srbi su inklinirali daljoj eskalaciji ove situacije i rekli su nam da su pod pritiskom gospodina Miloševića da saraduju, da puste na slobodu taoce ili barem da ih predaju vlastima Savezne Republike Jugoslavije, koje bi ih onada pustile na slobodu i to je učinjeno. Podnesen je izveštaj da su taoci pušteni na slobodu i da je cela operacija išla glatko i da je osoblje srpske službe bezbednosti preuzelo te taoce od bosanskih Srba koji su uzeli te taoce i prebacili ih na bezbedno.

**SUDIJA MEJ:** Sada ćemo da napravimo pauzu na 20 minuta. Gospodine Harland, molim vas da imate na umu da tokom ove pauze ili bilo koje druge pauze ni sa kim ne razgovarate o vašem svedočenju dok se ono ne završi.

**SVEDOK HARLAND:** U redu.

**SUDIJA MEJ:** Sad ćemo da napravimo pauzu.

(pauza)

**SUDIJA MEJ:** Izvolite, gospodine Najs (Nice).

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Gospodine Harland, prevodioci su me zamolili da pravimo pauzu između pitanja i odgovora. Nije vaša greška već moja, ali vas molim da i vi to imate na umu to. Na stranici 14, paragraf 43, da li ste u leto 1995. godine videli jednu novu vrstu bombe? Možete li da nam nešto ukratko kažete o tome?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, bio je jedan manji broj bombi koji sam vidio sa prozora zgrade, pošte, u junu. To su bile velike bombe koje su se relativno sporo kretale, sporije od minobacačkih projektila. Moglo je da se vidi da su bačene iz vazduha i dolazile su iz severnog pravca. Jedna koju sam ja vidio pogodila je zgradu televizije, koja je bila blizu zgrade "PTT inženjeringa" gde sam se ja nalazio. Došlo je do vrlo snažne detonacije i podigao se oblak belog dima.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li se činilo da ta bomba ima mogućnost da bude ciljana na mesto gde je pala?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je bilo vazdušno oružje, oružje koje je bilo ispaljeno iz vazduha sa paraboličnom putanjom.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Mislim da je taj incident pokriven u poslednjem dokaznom materijalu koji smo koristili, ali mislim da je još konkretnije pokriven u dokaznom predmetu 15, tabulator 15, a to je vaš izveštaj od 2. jula 1995. godine koji može da se nađe na drugoj strani. Ja ću da pogledam nekoliko zapisa. U vašim komentarima se kaže: "Početkom nedelje srpske snage su izvršile protivnapad na čemerskoj visoravni severno od grada i na istočnoj padini planine Igman ka jugu grada. U oba područja Srbi su uspeli da potisnu Bosance sa bitnih saobraćajnica. U sredu su Bosanci pokušali novi napad izvan grada. Glavni pravac napada je došao sa zapadne strane grada i bio je skoncentrisan na Nedžariće". Sledeći paragraf: "Izgleda da obe strane u započinjanju bitke u okolini Sarajeva vide kritičan momenat rata. Srpski zvaničnici su izjavili da veruju da će otpočinjanje ove bitke odlučiti o rezultatu rata. Oni su prilično uvereni da će da spreče širenje bosanske ofanizive i čak su izjavili da će da pokrenu jak protivnapad usmeren na sam grad". Na dnu stranice pominje se ova vrsta oružja koju ste upravo pomenuli: "Improvizovana bomba je pogodila zgradu televizije, gde se nalazio veliki deo međunarodnih medija i ubila jednu osobu, a ranila nekoliko stranih dopisnika. Slično oružje istog dana palo je blizu jedne zgrade, stambene zgrade gde je četvoro ljudi poginulo. UNPROFOR je osudio upotrebu onoga što oni jako neprecizno nazivaju "bezobzirno visoko razarajuće oružje terora". I onda na

vrhu stranice: "Aktivnosti su se širile na nekoliko područja koja su se smatrala bezbednim. U nedelju je pogođen šesnaestogodišnji dečak dok je vozio bicikl blizu glavnog štaba UNPROFOR-a. Snajperska delovanja se šire po gradu". Zatim na stranici 5, pod podnaslovom "UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) prvi put vodi konvoj preko planine Igman bez obaveštavanja Srba" (UNHCR Brings Convoy Over Igman for the First Time Without Informing the Serbs). Drugi paragraf: "To je bilo prvi put od kad je počeo rat da je konvoj dovežen na područje Sarajeva bez izričitog odobrenja Srba, sedam kamiona" i tako dalje. Vaši komentari uopšteno s tim šta se dešavalo u to vreme, sobzirom na uvođenje nove vrste oružja?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** UNPROFOR je imao utisak da su Srbi promenili taktiku, to jest, od jeseni 1992. godine i pada Jajca, Srbi su uglavnom u tom periodu bili u defanzivnom delovanju. Oni su držali najveći deo teritorije Bosne i Hercegovine, 70 posto i oni su koristili svoja vojna sredstva ne za zauzimanje više teritorije, uopšteno rečeno, već da nametnu određeni nivo terora i teškoća svom neprijatelju da bi izvršili pritisak na neprijatelja da prihvati uslove mirovnog sporazuma koji bi bio velikodušan prema Srbima. Pretpostavka ovog defanzivnog držanja koje su oni usvojili je da vreme radi za njih. Do 1995. godine međutim, dostavljeno je dosta oružja bosanskoj vladi i odnos između bosanske vlade i Hrvata se popravio do tog stepena da je postojala istinska vojna pretnja od bosanske vlade po prvi put i bosanska vlada je po prvi put imala i brojčano jače trupe u odnosu na Srbe. Srbi su zbog toga bili vrlo uzurjani i takođe su bili svesni toga da je Vlada Hrvatske moćnija od srpske strane i da su oni bili spremni da unište srpsku stranu. Sada su Srbi, kako su nam rekli, odlučili da žele brzo da reše situaciju u Bosni. Jedan od načina je bio da smanje istočne enklave i takođe da reduciraju pretnju koja je dolazila iz Sarajeva i da pomere svoje trupe na zapad, dakle, na glavni front koji su držali Hrvati, gde su se Hrvati okupljali i o tim događajima smo primali izveštaj takođe o uspešnim odgovorima na srpske pokušaje da razbiju Sarajevo.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** A sada ćemo da pređemo na tabulator 17, odnosno preskočićemo 17 i preći na tabulator 18, to je vaš izveštaj od 8. jula 1995. godine, druga stranica, pod podnaslovom "Napadi na civile" (Attacks on Civilians). Kaže se: "Snajpersko delovanje i delovanje minobacača i dalje je prilično veliko. Čini se da to nema nikakvu posebnu vojnu vrednost, ali doprinosi opštoj atmosferi terora u gradu, gotovo nijedan civil ne koristi više glavni put istok - zapad kroz grad, to je "Snajperska aleja", tako da snajperi

nastavljaju da deluju kroz to područje koje se čini da je potpuno relocirano. Sporadična, često nasumična bombardovanja grada se nastavljaju. Ministarstvo zdravlja je izvestilo o 39 civilnih smrtnih slučajeva i 190 ranjenih tokom ove nedelje uglavnom od delovanja minobacača". Pretresno veće već zna šta je "Snajperska aleja" i to može da se pokaže na ovoj karti.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, Sarajevo je bilo u dnu doline i Srbi su držali brda sa obe strane. Muslimani su bili u dnu, a Srbi su kontrolisali deo centra grada. Ovde je Grbavica. Znači, ovaj glavni put koji smo nazivali "Snajperskom alejom".

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Znači, Muslimani su bili u dnu te doline?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, Sarajevo je u dolini. Tu su bila brda i tu su bili okruženi Srbima.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Mislim da ima istorijskih razloga zašto je grad tako smešten. Kada bismo imali vremena, onda bismo to mogli da objasnimo Pretresnom veću.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Mislim da ste vi otišli na te položaje snajpera negde 1995. godine. Možete li da nam kažete kako je to izgledalo?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, mislim da je to bilo negde u to vreme. Uz pomoć ruskog bataljona koji su bili stacionirani negde u ovom delu grada koji je bio pod srpskom kontrolom, otišao sam da vidim položaje snajpera i video sam da oni gledaju direktno na "Snajpersku aleju" i Marin Dvor i to je bio standardni snajperski položaj u stambenoj zgradi. Napravljena je jedna mala aparatūra koja se nalazila na spoljnom zidu, i tu su bile vreće od peska okolo da bi se suprotstavili protivnapadu, a druga aparatūra nalazila se unutar zgrade kod unutrašnjeg zida zgrade i snajperista je imao jednu fotelju, imao je stalak na kojem mu je bila pepeljara za cigarete i mogao je fino da se namesti i da kroz dve rupe gađa i pogađa civile.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Znači, pri tome on nije mnogo rizikovao, dok je to radio?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Pa, bez velikog rizika, jer bilo je puno snajperske aktivnosti i oni su mogli da se kreću između tri ili četiri ove snajperske mreže koliko smo mi приметili, tokom jutra, dakle da na taj način izbegavaju protivnapade.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Molim vas tabulator 19, 15. juli, stranica 4, pod međunaslovom "Vojna situacija oko Sarajeva" (Military Situation Around Sarajevo), drugi paragraf: "Uprkos relativnom zatišju Srbi nastavljaju sa sporadičnim bombardovanjem centra, očigledno u naporu da terorihu stanovništvo, pre nego da postignu bilo kakav vojni cilj".

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, to je tako.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Paragraf 50 rezimea, na stranici 17 vi ste nam uopšteno govorili o sastancima koje ste imali. I pored imena koja ste vi naveli, mislim da su tu bili Zametica, Buha i drugi sa kojima ste razgovarali?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tako je.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Kada ste imali posla sa stranom bosanskih Srba, da li ste imali ikakve dokaze ili indikacije da li su oni bili iz Srbije ili iz Beograda?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da. Mislim da su oni često, gospodin Buha je tamo živio prilično dugo, i često su kasnili na sastanke na Palama, jer su govorili da su se upravo vratili sa sastanka u Beogradu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ko je to, po vašem sećanju, rekao?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To su bili oni koji su izgleda tamo provodili najviše vremena, a mislim da su to bili Koljević, Krajišnik, Zametica, mislim da je Plavšićka provodila dosta vremena u Novom Sadu, ona je naravno jedno vreme imala problema da uđe u Srbiju, ali bih svakako rekao da je Koljević najviše vremena provodio tamo. Takođe, general Mladić se često vraćao i izvinjavao se što kasni, jer se upravo vratio sa sastanaka u Beogradu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** U paragrafu 51 vaš pogled na strukturu komande i zapovedanja bosanskih Srba, vi ste se ovde toga delimično i ranije dotakli, s tim da su oni mogli da donesu odluke ako su želeli da donesu odluke koje bi se ostvarile. Da li ste time dodirnuli evakuaciju iz Goražda u oktobru 1994. godine?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, to je bila jedna vrlo složena operacija kao što smo pomenuli jutros. General Mladić je hteo da izvuče sina svog kolege koji je bio jedan od 22 ratna zarobljenika koje su Muslimani držali u Goraždu i napravljen je dogovor u vezi s njihovim puštanjem na slobodu. Na kraju je to bila vrlo složena operacija u kojoj je deo operacije bio dolazak



humanitarne pomoći. Ljudi izlaze iz Goražda, odlaze na druga mesta, drugi ljudi nezavisno od tog procesa treba da uđu, zatim trebalo je da se obaveste kontrolni punktovi o uklanjanju srpskih mina. Mi smo prilično bili impresionirani koliko su efikasni aranžmani napravljeni od strane bosanskih Srba u vezi sa komandom i kontrolom koje su oni imali, jer su očigledno hteli da osiguraju izvlačenje tih ljudi.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Stranica 18 rezimea, paragraf 52, već smo videli pretnje Mladića u tabulatoru 4 da će svi da budu ubijeni u tim enklavama osim dece. Da li je u jednoj prilici Karadžić rekao nešto čega se sećate u vezi sa posledicama po Muslimane i to o brojno velikim posledicama ukoliko ne dođe do saradnje sa Srbima, šta će da se desi sa muslimanskim gradovima?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** On je često govorio: "Ako ne budu saradivali, mi ćemo zauzeti još njihovih gradova", i ja se sećam toga uglavnom zato što mu se general Mladić suprotstavio. Karadžić je rekao: "Ako Muslimani ne urade to šta hoćemo", ne sećam se o čemu je bilo reči na tom sastanku, "mi ćemo zauzeti do pet njihovih opština i možda ćemo u završnom mirovnom sporazumu vratiti dve, ali treba da znaju da ćemo ih mi zadržati dok se stvari ne pogoršaju po njih, dok ne pristanu na mirovni sporazum".

**SUDIJA ROBINSON:** Gospodine Harland, kako ste vi to shvatili, šta je to značilo? Oni će da zauzmu gradove tako što će da isele Muslimane ili što će da ih pobiju? Šta je to značilo?

**SVEDOK HARLAND:** Da, on nije rekao konkretno na šta misli. Ali na osnovu našeg iskustva iz drugih gradova koje su oni zauzeli, to je u stvari značilo vrlo teške posledice za lokalno stanovništvo, tako da je to pretnja koju smo mi morali ozbiljno da shvatimo.

**SUDIJA ROBINSON:** A metoda koju su koristili?

**SVEDOK HARLAND:** Oni bi vojno obezbedili određeno mesto, tako što bi pobedili muslimanske branitelje, onda bi ih razoružali, došlo bi do ubijanja čak i onih koji su se predali, neke žene iz drugih mesta bile su izložene zlostavljanju uključujući i silovanje, i došlo bi do velikog broja deportacija, ponekad bi se deportovalo stanovništvo čitavog grada. Na primer, kad je zauzeto Jajce, čitavo stanovništvo bilo je deportovano.

**SUDIJA ROBINSON:** Ali mene interesuje da li ste vi formirali neko mišljenje o toj politici?

**SVEDOK HARLAND:** Da, mi smo smatrali da ako bi oni zauzeli tih pet gradova, njihova politika bi se svodila na etničko čišćenje.

**SUDIJA ROBINSON:** Izvolite, gospodine Najš.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li ste vi imali nekakvo mišljenje o antagonizmu između civilnog rukovodstva na Palama i u Beogradu i civilnog rukovodstva na Palama i bosansko srpske vojske?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da. Rukovodstvo na Palama je bilo vrlo otvoreno na mnogo načina. Tokom napada na Goražde nakon formalnih sastanaka ja sam ostajao u hotelu "Panorama". Nije mi bilo dozvoljeno da se vratim nazad tako da smo zvanično, pretpostavljam, bili taoci, ali ostali bi, ja bih pričao sa Zamećicom, Jovanom Zamećicom i on je rekao da Milošević nije baš mnogo pružao pomoć. Drugim rećima, Karadžić je hteo da se nastavi ofanziva na Goražde, a Milošević je imao sklonost da zaustavlja bosanske Srbe, a onda, kako je to meni kasnije rekao, onda bi on uspešno uticao na Mladića da zaustavi napad pre nego što bi oni stvarno zauzeli centar ili kompletno eliminisali džep. Međutim, oni su vojno mogli to relativno lako da urade.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** A između civilnog rukovodstva Pala i bosansko-srpskih vođa?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, to je bio deo toga. Civilno rukovodstvo bosanskih Srba je nama govorilo o svojoj frustraciji tokom proleća 1994. godine, iako se tu radilo o ovome o čemu mi upravo govorimo sada o Goraždu, ali kako je vreme teklo, oni su bili sve otvoreniji i otvoreniji, Karadžić je koristio reć "nepokorni" da javno opiše ponašanje Mladića. Milovanović i Mladić bi rekli da oni ne primaju naređenja od Karadžića, da bi Karadžić početkom avgusta 1995. godine i zvanično otpustio Mladića, međutim Mladić je nastavio da obavlja svoj posao uz podršku Beograda.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li ste imali nekakvo mišljenje u vezi veza Mladića sa Vojskom Jugoslavije i sa optuženim?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da. Bilo je nekoliko nivoa u tom smislu. Prvo, govorilo se o osnovnom nivou podrške iz Srbije bosanskim Srbima i

naročito vojsci bosanskih Srba, oni su im pružali sve šta im je trebalo: novac, održavanje vozila, protivavionske sisteme, oružja i tako dalje. Tako da je postojala jedan zajednički cilj u određenom smislu, i njihov lanac komande je išao skroz do Beograda. I kad sam ja morao da pišem imena tokom pregovaračkih sastanaka za generala Mladića i delegaciju bosanskih Srba, on bi precrtao reč bosanski i rekao: "Ne, mi smo jedna srpska delegacija, znate, Beograd je naš glavni grad". Uopšte, kad smo imali problema da privolimo civilne lidere bosanskih Srba da donesu određenu odluku, obično bi neka delegacija otišla u Beograd, kao u ovom slučaju kad govorimo o Goraždu, i razgovarala sa Miloševićem, a onda bi on mogao da postigne željene rezultate kod bosansko-srpske vojske. Tako da jeste postojao određeni nivo uticaja. Koliko je to daleko išlo, nikad nismo bili sasvim sigurni.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Pre nego što završimo sa ovom temom, vi ste već spomenuli nivo podrške koji je dolazio iz Srbije. Možda želite nešto da kažete i o tenkovima. Međutim, ako je bilo logističke podrške, podrške u novcu, opremi, vojnoj opremi i tako dalje, nakon 1992. godine, kako to može da se pomiri sa tim napetostima za koje vi kažete da su postojali između odluka koje je donosilo rukovodstvo na Palama u odnosu na mišljenje Miloševića?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, mislim da je to dobro pitanje. Rukovodstvo na Palama nikada nije poricalo osnovni nivo podrške koji je njima omogućavao da izvode rat i da sprovode kampanje etničkog čišćenja, oni su se ponosili tom podrškom koju su dobijali. Međutim, smatrali su da je gospodin Milošević radije oportunistički nego pravi srpski nacionalista, i u stvari, doktorka Plavšić se prilično glasno žalila govoreći da bi želela da je gospodin Milošević sličniji gospodinu Tuđmanu, da šalje jedinice svoje sopstvene vojske i kad bi bio voljan da obezbedi pasoše za sugrađane u Bosni i Hercegovini. Bili su frustrirani da pošto su zajedno krenuli u ovaj zajednički poduhvat, gospodin Milošević ih, činilo se, obuzdava kod Sarajeva, kod Goražda, kod Igmana i na drugim mestima, i da je on to radio putem svoje kontrole ili uticaja na vojsku, tako da je to bio veliki izvor frustracije za civilno rukovodstvo bosanskih Srba sa kojima sam ja razgovarao i oni su mi se na to redovno žalili.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li ste vi u to doba formirali mišljenje o količini podrške, finansijske i druge, koja je bila pružana?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tada nismo bili 100 posto sigurni. Došlo je do pobune u jednom delu srpske vojske, to jest došlo je do nekakvog poremećaja u delu srpske vojske oko Banjaluke, to je bilo u doba plana Owen-Stoltenberg, to je znači bilo u septembru 1993. godine. Mladić je otišao u Banja Luku da se pozabavi tim problemom, tako da kad smo mi trebali da kontaktiramo sa Mladićem, morali smo da idemo helikopterom u Banja Luku šta nam pre nije bilo dostupno. I onda bi tu sretali vojnike, niže oficire srpske vojske u Banja Luci, ispostavilo se da je jako puno tog sukoba se ticalo plata i toga da su oni očekivali da će ih plaćati Jugoslovenska vojska, to jest iz istih izvora iz kojih je bila plaćana Jugoslovenska vojska.

**SUDIJA MEJ:** Samo nešto, gospodine Harland. Ako se pozabavimo tim odnosom onako kako je bosansko rukovodstvo opisalo svoj odnos sa gospodinom Miloševićem, vi ste rekli sledeće: bili su frustrirani da nakon što su zajednički krenuli u ovaj poduhvat, gospodin Milošević ih je obuzdavao oko Sarajeva, Goražda i Igmana, i on je to radio putem svoje kontrole ili uticaja na vojsku. Možete li da razjasnite šta vi podrazumevate pod time šta su vam rekli da pošto su zajednički krenuli u taj poduhvat, možete li to da razjasnite?

**SVEDOK HARLAND:** Da. Oni su to u stvari nazivali "srpski nacionalni projekat" kad god bi mi spomenuli etničko čišćenje ili rat ili bilo šta, oni bi rekli, naročito profesor Plavšić, doktor Zametica, profesor Koljević da je srpski nacionalni projekt započet uz potpuno razumevanje Srbije i da su oni dobijali dosta podrške. U stvari profesor Koljević je govorio: "Mi smo uvek mislili da će ovaj rat da traje nekoliko dana i da JNA", kako se tada vojska zvala, "da će JNA moći da očisti stvari, da sve raščisti veoma brzo". I njihova frustracija je rasla s vremenom i onako kako su oni to objasnili, zapadni pritisak naročito na Srbiju i na gospodina Miloševića je rastao, i kako je taj pritisak rastao, oni su se sami osećali kao da im je neko izvukao tepih ispod nogu. Naravno, imali su svu tu opremu iz JNA, imali su po našoj proceni oko 300 tenkova koje je JNA ostavila, to jest koje su jugoslovenske vlasti ostavile kada su zvanično napustili Bosnu pod pritiskom zapada u maju 1992. godine. Međutim, ta podrška nije bila tolika koliko su se oni nadali da bi rat mogao da se privede kraju.

**SUDIJA ROBINSON:** Možete li konkretnije da objasnite šta ste mislili pod time da "ih suzdržava"? Šta ste mislili pod time?

**SVEDOK HARLAND:** Da. Mislio sam da ih on sputava, suzdržava. Bosanski Srbi su nam redovno govorili, i to je bilo na nekoliko nivoa, da su hteli da zauzmu Igman i Bjelašnicu i da ih drže kao način da pooštire opsadu Sarajeva zato što bi to efektivno zaustavilo bilo kakav dotok materijala u Sarajevo kroz ovaj uski koridor. Isto tako su rekli da su hteli da zauzmu Goražde ili bar da smanje na jedan vrlo mali deo, zato što su oni konačno hteli da to bude deo Republike Srpske zato što se nalazi blizu srpske granice, i isto tako zbog toga što je bio potreban veliki broj trupa da drže Goražde pod kontrolom i hteli su da ga zauzmu. Međutim, gospodin Milošević ih je pod zapadnim pritiskom ubedio da ga ne zauzmu ili da ne izvedu ofanzivu do onog kraja gde su oni hteli. I to je važno i za druge slučajeve.

**SUDIJA ROBINSON:** Možda ovo ima veze i hteo sam da vas pitam o tome na kraju glavnog ispitivanja. Vi ste ranije rekli da je Karadžić u odgovoru na pritisak iz Srbije, i pod pritiskom međunarodne zajednice, da je izgledalo da koristi srpsku ratnu mašineriju da bi prisilio da se dođe do nekakvog sporazuma. Ja sam hteo da vas zamolim da razjasnite taj pojam "pritisak iz Srbije"?

**SVEDOK HARLAND:** Da, ja prenosim samo ono šta su nam rekli bosanski Srbi. I oni su rekli, naročito doktor Karadžić, da je možda on hteo da uradi određeni broj stvari, naročito oko Sarajeva, uvek su razmišljali o tome da presequ dovod vode, i druge stvari. Međutim, on je razgovarao i sa nama i sa svojim saradnicima o uticaju iz Srbije da se takve stvari spreče, i taj obrazac se nastavio celo vreme, čak i nakon pada Srebrenice.

**SUDIJA ROBINSON:** Izvolite, gospodine Najš.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Samo jedna pojedinost: tenkovi. Tenkove je trebalo održavati, gde je vršen taj remont?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, trebalo ih je održavati redovno i bilo je nekih remontnih objekata koji su bili na raspolaganju vojsci bosanskih Srba na teritoriji koja je bila pod kontrolom bosanskih Srba, međutim takođe su ti tenkovi išli preko granice zbog održavanja i pripadnici vojske bosanskih Srba koje smo mi srećali su čak takve stvari i pominjali.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Drugo pitanje, na osnovu ovoga šta vi opisujete, koji je to period, da li je to posle 1992. godine?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Kada sam ja stigao u proleće 1993, sve do kraja rata, krajem jeseni i početkom zime 1995. godine.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** A to Miloševićovo zauzdavanje bosanskih Srba, koji je to period obuhvatalo?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislim da smo mi postali svesni toga uglavnom od bosanskih Srba tako da moramo tu da uračunamo i određeni stepen dezinformacija, ali imali smo mnogo izvora među bosanskim Srbima i svi su se oni poklapali u vezi toga. Rekao bih da je to raslo vremenom. Mladić, po njihovoj verziji, uticaj Miloševića na Mladića je bio sve veći i veći tokom vremena i stigao do vrhunca 1995. godine u vezi čega je tada Karadžić bio zabrinut i pokušao je da otpusti Mladića.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da, time se pokriva i moje sledeće pitanje: znači, šta to govori i o autoritetu i o kontroli i o uticaju optuženog nad Mladićem i drugima, da je on imao takvu kontrolu?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, to je tačno. Imao je bar neki uticaj.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Pretresno veće će morati da odlučuje naravno o tome o nivou finansijske logističke pomoći, pomoći u opremi bosanskim Srbima, naročito vojsci bosanskih Srba. Da je ta podrška ranije povučena i odsečena kakve bi bile posledice za Sarajevo i za okolne teritorije koje su bile pogođene onim šta se dešavalo u Sarajevu?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Bosansko-srpska dominacija na frontu je uglavnom bila odraz podrške iz Beograda. Bosanski Srbi nisu bili toliko brojni kao njihovi neprijatelji, bilo je mnogo više bosanskih Muslimana nego bosanskih Srba. Međutim, bosanski Srbi su imali jako mnogo oružja, strogo govoreći ostavljeno im je to oružje kada su se ovi povukli iz Bosne i Hercegovine 1992. godine.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** A kakav bi efekat onda imalo ukidanje pomoći?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Onda bi to smanjilo ili ukinulo njihovu vojnu prednost i prisililo bi ih da se dogovore pod uslovima pod kojima bi bilo nemoguće sprovesti ogromno preseljavanje stanovništva koje su oni hteli da izvrše.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Na kraju, i to je gotovo pitanje mišljenja u svetlu postavljenih pitanja od strane časnih sudija u vezi sa optuženim Miloševićem.

ćem, sećate se da sam vas pitao o njegovoj nameri da uradi jednu ili drugu stvar, da podržava bosanske Srbe i da je on njih i podržavao. Šta vi mislite o tim prevratima oko njegovih ciljeva i njegovog dnevnog reda: podrška i uskraćivanje podrške?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ja nikad nisam sreo optuženog, tako da mogu da komentarišem samo o njemu onako kako sam shvatio na osnovu onoga šta su govorili u rukovodstvu bosanskih Srba. Oni su smatrali da je on oportunist. Oni su sebe smatrali pravim srpskim nacionalistima, i smatrali su da gospodin Milošević pokušava da igra na obe karte: da je hteo da bude pomirljiv prema zapadu i da obuzdava bosanske Srbe u trenutku njihove najveće pobeđe. Međutim želeo je da dovoljno podržava srpski nacionalni projekat kako su ga oni nazivali i hteo je da zadrži solidnu podršku onih koji su imali iskreno nacionalistička osećanja i taj oportunizam je u stvari ono šta su oni upoređivali sa doktorom Tuđmanom i njegovim čistim nacionalizmom, onako kako su oni to videli.

**SUDIJA ROBINSON:** Kakav ste vi stav imali u odnosu na ovu dvosmislenost, kakav je stav imala vaša organizacija?

**SVEDOK HARLAND:** Pa mi smo bili svesni i osnovne podrške koju je davala Srbija i takođe tenzije među njima, i ako se sećate međunarodna zajednica u celini, Savet bezbednosti (UN Security Council) i Kontakt grupa (Contact Groupe) su se trudili da koriste tu tenziju i Savet bezbednosti je doneo rezoluciju koja je nudila olakšavanje sankcija u odnosu na Saveznu Republiku Jugoslaviju, ako Savezna Republika Jugoslavija usvoji sankcije ili stavi pritisak i obuzda bosanske Srbe i Srbe u Hrvatskoj. Tako da smo mi znali i za tu podršku i pokušavali smo da izvučemo prednost iz tih razlika koje su među njima postojale i da vidimo koliko dugo će oni da insistiraju na srpskom nacionalnom projektu u svetlu istovremene opozicije u odnosu na NATO.

**SUDIJA MEJ:** Da li je situacija bila takva, barem sa stanovišta vaše organizacije, da s jedne strane, srpska vlada i optuženi su davali podršku bosanskim Srbima, materijalnu podršku, a ispravite me ako grešim u bilo čemu od toga jer ja želim da to shvatim ispravno, dakle davali su opštu moralnu podršku bosanskim Srbima, ali sa druge strane optuženi je obuzdavao bosanske Srbe kada je mislio da je to u njegovom interesu da to uradi, ali ne želim da vam stavljam reči u usta, ali kakav je bio vaš utisak u to vreme?

**SVEDOK HARLAND:** Naš utisak je bio onaj da kao pravi kockar napusti sto u trenutku kad dobija. Bosanski Srbi su uz podršku Srbije puno toga ostvarili u ratu, vrlo brzo su zauzeli 70 posto teritorije Bosne i Hercegovine, a imali su samo 30 posto stanovništva Bosne, dakle zauzeli su 70 posto teritorije u nekoliko nedelja na samom početku rata. A Miloševićev stav je bio, a ja to zaključujem na osnovu rasprava u vezi sa Vens-Ovenovim planom (Vance-Owen Plan), da oni treba da daju značajne ustupke da bi se došlo do mirovnog sporazuma i olakšanja pritiska sa zapada, a to je bilo suprotno stavu bosanskih Srba da treba da ostvare što više u Bosni.

**SUDIJA ROBINSON:** Da li je njegov stav bio u skladu sa pritiskom kojim je bio izložen od strane međunarodne zajednice?

**SVEDOK HARLAND:** Da, to je bilo konzistentno tome i kao što sam već ranije rekao, ja nisam lično sreo optuženog, ja sam samo kroz svoje dnevne kontakte sa rukovodstvom bosanskih Srba došao do takvog zaključka, jer sam video koliko su oni frustrirani u vezi s tim.

**SUDIJA MEJ:** Mi to shvatamo, vi ste to jasno rekli. Mi ćemo, naravno, morati sami da donesemo odluke u vezi s tim i o svim dokazima u ovom predmetu. Ali to što možemo da dobijemo stav i poglede svedoka koji je bio tamo prisutan u to vreme, je nešto šta želimo da uzmemo u obzir. Izvolite, gospodine Najš.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** U vezi sa ovom temom da pogledamo tabulator 25. Da li imamo tabulator 25? Idemo dalje, pa ću se vratiti na ono šta je obeleženo kao tabulator 25 ako bude neophodno. Časni Sude, mislim da smo dovoljno pokrili paragrafe 58 i 59 i sada idemo na paragraf 60. Nekoliko zapažanja o generalu Mladiću. Vi ste već govorili o razvoju odnosa između optuženog i Mladića, recite nam kakav je Mladić bio na sastancima, samo u par rečenica, tako da bismo imali sliku o tome.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** On je bio krupan čovek ...

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Nisam mislio kako je fizički izgledao, već kako se ponašao?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Obično je bio miran jako dugo na početku sastanka, ponekad je čak bio u drugoj sobi i igrao šah sa generalom Gverom, a onda bi vodio beleške tokom cele prve sednice, a onda bi dao od-



govore, odnosno imao bi prezentaciju koja nije bila vrlo logična, nije imala neki logičan razvoj. On je gotovo uvek pominjao istoriju Srba, a čini se da je nije baš dobro poznao, zatim patnje njegove vlastite porodice, njegovog oca, otac mu je ubijen tokom Drugog svetskog rata, i naglašavao je lične patnje, individualne patnje Srba, nije bio izuzetno koherentan niti je bio elokventan i obično je završavao sastanke sa serijom zahteva.

**TUŽILAC NAJS:** Možemo li da se sada vratimo, mislim da Pretresno veće ima tabulator 25.

**sekretar:** Reč je o dokaznom predmetu Tužilaštva 470, tabulator 25.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Molim vas pogledajte ovaj dokument. Svedok ima dokument. To je izveštaj Viktora Andrejeva od 20. septembra 1994. godine, paragraf 3 na prvoj stranici govori o Srbima koji su ušli u dugu raspravu o zatvaranju granica sa Saveznom Republikom Jugoslavijom i govori se o pretnjama, o merama koje bi bile u vidu odmazde i mogućnostima da Savet bezbednosti pojača sankcije u odnosu na Pale. Karadžić je rekao "međunarodna zajednica nas tretira kao zveri i mi ćemo se ponašati kao zveri". On je posebno pomenuo u tom pogledu korištenje komunalija kao sredstava rata. Možete li da nam kažete na koji način se ovo uklapa u diskusije koje su vođene o kojima ste malopre govorili i o političkom uticaju nasuprot vojnom uticaju?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Karadžić mi je često izražavao mišljenje, meni i drugima da su oni zavisni od Srbije i da pretnju Saveta bezbednosti smatraju pretnjom vitalnim interesima bosanskih Srba. On je rekao da mi njega tretiramo kao zver, ja ne znam da li to ima nekog smisla na engleskom kada se kaže "bist", moguće da ima neki bolji prevod, ali verovatno bolje zvuči na njegovom jeziku, on je rekao da će on da koristi ograničenje komunalija kao što su plin, voda, da učini život još težim, još jadnijim za bosanske Muslimane u Sarajevu ukoliko Savet bezbednosti ne prestane s tim pretnjama životu, odnosno toj životnoj vezi između njega i onih koji mu obezbeđuju život iz Srbije.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Još par pitanja o logističkoj podršci i podršci u opremi, to je paragraf 63, mislim da ste već govorili nešto o opremi i plaćanju plata. Da li je bilo takođe vazdušne podrške, da li ste imali dokaza o tome da dolazi vazdušna podrška iz Srbije?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Zona iznad Bosne i Hercegovine je bila zona zabrane letenja, međutim sve tri strane su narušavale zonu zabrane letenja, ali je isto tako kada se to desilo, dolazilo do obaranja tih aviona tako da nije bilo mnogo aktivnosti u toj vazdušnoj zoni Bosne i Hercegovine. Znam da su oborena četiri "Galeba" iznad Banja Luke 1994. godine, zatim je još jedan oboren nešto kasnije, a kada su se pojavili nad teritorijom bosanskih Muslimana, onda je dolazilo do istrage i mi smo radili istragu. Kod jednog koji se srušio kod Cazina, pilot je imao jugoslovensku uniformu i u jugoslovenskoj štampi je pisano o sahrani koja je održana u Jugoslaviji.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Tabulator 20, dokaznog predmeta 546. Taj tabulator se bavi jednim drugim sistemom. To je izveštaj od 1. decembra 1994. godine. Ovaj izveštaj u paragrafu 2 govori o tome da je general Rouz na početku sastanka objasnio srpsku odluku da aktivira svoj protivvazdušni sistem odbrane čime je povećana napetost u Bosni i ukazao je na to da su NATO avioni odmah automatski odgovorili na to. O kakvom sistemu je reč koji je pomenuo general Rouz?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Reč je o aktiviranju sistema SAM-2 (SAM-2 Missile System).

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Šta znate o tome?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Sistem projektila SAM-2 je baziran na radaru, to je raketni sistem koji omogućava da se radarima otkriju sistemi čak i kada su ugašeni i to se prvi put desilo krajem 1994. godine. Sistem SAM-2 je fizički velik sistem i složen i činjenica da on nije bio aktivan u Republici Srpskoj, dakle na teritoriji koju su držali Srbi pre tog dana, a onda je bilo moguće aktivirati ga kada je NATO vazдушna podrška postala agresivnija, onda je na to gledano gotovo kao na izvestan znak pomoći iz Srbije, jer jedino mesto sa kojeg su ga mogli dobiti bilo je od Muslimana ili od Hrvata, a to se nije činilo mogućim.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Tabulator 21, tu nisam ništa obeležio, pa ću se time baviti po redosledu. Da li je održan sastanak bosanskih Srba u Sanskom Mostu u martu 1995. godine i da li je Mladić govorio o njihovoj strategiji?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, rukovodstvo bosanskih Srba nam je to reklo.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Kakva je bila promena u njihovoj strategiji?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Koliko sam shvatio, oni moraju da krenu u ofanzivu 1995. godine i da se udalje od defanzivnog držanja koje je bilo 1993. i 1994. godine da bi mogli da okončaju rat pre nego što Republika Hrvatska postane pretnja ili pre nego što bosanski Muslimani budu bili u stanju da iskoriste svoju brojčanu nadmoćnost i pretvore je u uspeh na bojnopolju.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Sada dolazimo do Srebrenice. Pre nego što to uradimo, da pogledamo kako ste pripremili izveštaj o tome. Šta ste otkrili o prisustvu Mladića u i oko Beograda u to vreme, znači u vreme koje je prethodilo događajima u Srebrenici?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislim da je do maskra u Srebrenici došlo 14. jula ili približno tog datuma, grad je pao u utorak, 11. jula i barem jedan član Kontakt grupe je rekao da je vidio gospodina Miloševića u Srbiji sa generalom Mladićem 7. jula, a to je dan nakon napada, pošto je napad počeo, napad koji je vodio do pada grada, a zatim masakra.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Molim vas da pogledamo tabulator 22. Možete li da nam pomognete oko toga, prvo nam to recite da li prepoznajete ovaj dokument?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Možete li da nam ukratko kažete kakav je to dokument pošto smo mi u vremenskom škripcu? Došli smo do paragrafa 68 u rezimeu.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Nakon pada Srebrenice Srbi su gotovo odmah napali Žepu i dok je Žepa padala, došlo je do velike zbrke. Bosanski Srbi su nam se hitno obratili i rekli da žele da se upriliči takozvana razmena zarobljenika "svi za sve". U teoriji to je nešto šta je moglo da bude vrlo privlačno za Muslimane, jer pre pada Srebrenice Srbi su držali mnogo više Muslimana nego što su Muslimani držali Srba. Naravno, u vreme tog sastanka već je došlo do ubistava u Srebrenici, a mi to nismo znali, niti su to znali bosanski Muslimani. I Srbi su pokušavali da kažu biće razmena "svi za sve", ne računajući Srebrenicu jer je ona bila u drugom paketu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Šta ste vi zaključili iz tog entuzijazma?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Oni su bili jako nervozni jer su mislili da će se saznati za ubistva u Srebrenici i da onda neće imati nikakvih šansi da povrate srpske zarobljenike koje su držali Muslimani.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ko je na strani bosanskih Srba vodio ove pregovore? Jer, ako ste vi bili u pravu, onda je taj ko je vodio te pregovore znao za to.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** General Mladić je slao poruke, on se nije lično pojavljivao, u stvari je u to vreme bio u Žepi. General Tolimir i general Panić su bili komandanti. On je poslao dva čoveka: potpukovnika Indića i još jednog oficira, on je poslao osobu koja se uvek bavila zarobljenicima, zvao se Bulatović.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Da li ste vi i u jednom trenutku dobili bilo kakvo objašnjenje od bosanskih Srba u vezi sa ljudima koji su nestali i ubijeni u Srebrenici?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, međutim, mislim da su se prvi ljudi koji su preživeli masakr pojavili 19. ili 20. jula i govorili na tuzlanskoj televiziji. Posle toga je krenuo niz istraga koje su pokrenute nakon pojavljivanja gospođe Olbrajt (Madeleine Albright) pred Savetom bezbednosti, jer su prezentirane fotografije koje su pokazivale veliku gomilu ljudi okupljenih na jednom mestu i nakon tog perioda počele su da se pojavljuju priče o tome i Srbi su prekinuli ove pregovore.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Idemo dalje radi hronologije, ali ćemo da se vratimo na pitanje Srebrenice. 30. avgusta ste poslali jedan tekst pisma Karadžića gospodinu Akašiju (Yasushi Akashi)?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** 30. avgusta?

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ako se ne sećate, nije bitno, možemo da idemo dalje.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne sećam se.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** A da li ste onda videli pismo od 11. oktobra od Muratovića i Buhe gde se slažu sa prekidom vatre od 12. oktobra? To može da se vidi u tabulatoru 23.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ne moramo time da se pozabavimo mnogo detaljno. Ali pre nego što završim sa ovim pitanjima, samo ovo jedno pitanje: da li je u Ujedinjenim nacijama ili negde drugde došlo do debate o tome kakva je svrha sigurnih zona, šta se njima postiže? To je pasus 75, možete li to da rezimirate?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, bila je aktivna debata o tome da li je koncept sigurne zone postavljen da se zaštite ljudi ili da se zaštite teritorije koje bi kasnije postale deo teritorije bosanskih Muslimana. Postojala je velika zabrinutost zbog tog koncepta u UNPROFOR-u jer se smatralo da mandat Saveta bezbednosti, koji je bio da se spreče napadi na zone, nije vojno bio izvodljiv sa snagama koje su bile na raspaloganju i prema tome stanovništvo je bilo izloženo priličnom riziku.

**TUŽILAC NAJS:** Sada možemo da dođemo na drugi dokazni predmet i pre nego što ga uvedemo, ne želim da vas opterećujem sa suviše papira, međutim želim da objasnim o čemu se radi. Prvo, ovde u ovom dokumentu imate 35 ili 36 tabulatora, to su rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, to su uglavnom javni dokumenti koji su ušli u svakodnevnu terminologiju i upotrebu ovog Suda. Međutim, mislim da bi nam bilo od pomoći da uvedemo jedan dokazni predmet gde bi svi relevantni dokumenti bili zajedno i da ih na taj način uvedemo. Iako ne želim da oduzimam vreme, da prolazim kroz sve dokumente sa ovim svedokom, on sebe ne smatra naročitim stručnjakom za te dokumente, mogao bi da nam da svoje komentare. Poslednji dokument u ovom mogućem dokaznom predmetu je njegov izveštaj o Srebrenici. Želim da nam svedok o tome nešto kaže, ali ne želim da na tome provedemo mnogo vremena niti mnogo detaljno da ispitujem svedoka o tome, osim ako to ne smatramo potrebnim. Međutim ovo jeste sigurno jedan dokument koji bi trebalo da bude na raspolaganja Pretresnom veću ako ono to smatra da je potrebno i ja predlažem da ne bi bilo loše da nam svedok objasni metodologiju izrade i da označi one pasuse koji bi Pretresnom veću bili zanimljivi da ih pročita. Možda on to može da uradi tokom sledeće pauze da se ne bismo mnogo detaljno bavili ovim dokumentom. Želim da pitam prvo Pretresno veće da li ove prethodno spomenute dokumente treba uvesti ili ne, pošto je svedok već završio svoje svedočenje o tome. Međutim, možda bi nam pomoglo da saznamo kako je on pripremio taj izveštaj o Srebrenici.

**SUDIJA MEJ:** Razmotrićemo to.

*(Pretrsko veće se savetuje)*

**SUDIJA MEJ:** Tabulator broj 37 u tom registratoru je izveštaj misije Saveta bezbednosti, šta je to?

**TUŽILAC NAJS:** Mislim da je 37 pogrešan broj. Izveštaj o Srebrenici je 36.

**SUDIJA MEJ:** Da, to imamo.

**TUŽILAC NAJS:** Da, onda je to izveštaj Saveta bezbednosti o Rezoluciji 819 (UN Security Council Resolution 819) od 30. aprila. Nisam siguran da to imamo. To je u stvari pogrešno priloženo uz izveštaj o Srebrenici. Ima nekoliko poslednjih strana, i vidite da se donekle razlikuje od ovog prethodnog.

**SUDIJA MEJ:** Znači, želite da se 37 ukloni, koliko smo mi shvatili?

**TUŽILAC NAJS:** Ne, mi to prilažemo uz izveštaj.

**SUDIJA MEJ:** U redu, onda uvrstavamo ovaj dokazni predmet. Dajte da pređemo na sledeći broj.

**sekretar:** To je broj 547, časni Sude.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Časni Sude, što se tiče rezolucija Saveta bezbednosti, ima ih još nekoliko za koje svedok smatra da bi bile od pomoći. Mi smo o tome razgovarali pre nego što je on došao da svedoči jutros i oni su stavljeni na raspolaganje za vreme pauze. Ja ću se dogovoriti sa sudskim savetnicima kako možemo da uključimo te dokumente tako da taj dokazni predmet bude na raspolaganju uz još neke druge rezolucije ukoliko se bude smatralo da će to koristiti daljem toku suđenja. Gospodine Harland, što se tiče rezolucija, možda se ne sećate brojeva, ali možete li da nam date opštu sliku tog materijala, pa ćemo mi to kasnije naći ako bude potrebno?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ima jako veliki broj rezolucija Saveta bezbednosti u vezi sa sukobom u bivšoj Jugoslaviji. Prva važna je ja mislim Rezolucija 713 (UN Security Council Resolution 713) iz 1991. godine gde se nameće embargo na oružje za sve učesnice u sukobu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** To je ta dodatna koju želimo da priložimo u dokazni materijal.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** I postoji veliki broj rezolucija koje se bave raznim pitanjima kao što su humanitarna pomoć i autorizacija, odnosno ovlašćenje Ujedinjenih nacija da upotrebe silu kako bi se te odluke sprovele. To su rezolucije 770 i 776 i mislim da su obe iz 1992. godine. Takođe je bila i serija rezolucija oko uspostavljanja i mandata Ujedinjenih nacija i NATO u vezi pretnji zbog napada na šest proglašanih zaštićenih zona, takozvanih zaštićenih zona, uključujući i Srebrenicu. To su bile rezolucije 819, 824 i 836, mislim iz 1993. godine. Zatim su bile dodatne rezolucije kojima je traženo od Savezne Republike Jugoslavije da bude kooperativnija, tako da, njima je nuđeno ukidanje sankcija u zamenu za uspostavljanje blokade na Drini i veliki broj mera, i druge mere koje je međunarodna zajednica preduzimala u kontekstu, preko Saveta bezbednosti.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Vraćamo se na tabulator 36 ovog vašeg drugog dokaznog predmeta sa brojem 547, to je vaš izveštaj generalnom sekretaru. Prvo nam kažete ko je vama naložio da napravite dokument, gde ste ga napravili, kako ste ga sačinili i možda Pretresno veće želi da pogleda na strani 111 donji desni ugao strane gde se navode razni vaši sagovornici.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Prvo treba da kažem da ovo nije moj izveštaj generalnom sekretaru, već je to izveštaj generalnog sekretara Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija (UN General Assembly).

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** U redu.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ja sam samo sačinio taj izveštaj i izveo istraživanje na kome se zasniva. Isto tako želim da kažem da je spisak sagovornika nekompletan na toj strani 111 zato što je veliki broj ljudi sa kojima sam ja razgovarao tražio da se njihovo ime ne navede. Što se tiče metodologije izrade izveštaja, metodologija je bila sledeća: pregledanje izveštaja Ujedinjenih nacija, izveštaja koje je sačinilo osoblje Ujedinjenih nacija u Srebrenici, i koji se tiču Srebrenice. Takođe sam dobio neograničen pristup poverljivim dokumentima Ujedinjenih nacija u te svrhe, kao i za vođenje razgovora sa glavnim učesnicima. Na žalost, što se tiče ovog suđenja ja nisam razgovarao ni sa kim u Srbiji, ja jesam slao telefakse ljudima u Srbiji, ali na žalost, za vreme pisanja ovog izveštaja u proleće i leto 1999. godine, NATO je napadao Srbiju pa iako sam tražio da se sastanem sa generalom Perišićem i drugim osobama, oni nisu bili u stanju zbog ratne situacije da se samnom sastanu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Što se tiče zaključaka iz ovog izveštaja u vezi optuženog da li postoji bilo šta negativno, pozitivno ili jednostavno neutralno u vezi njega?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Kao što sam rekao, nema direktne veze koja se uspostavlja u izveštaju između gospodina Miloševića i masakra koji se desio u Srebrenici. Naravno, pre toga srpska vojska jeste dobijala dosta podrške i pre pada, on se očigledno sastajao sa Mladićem tako da je on znao da je u toku napad. Međutim, problem je, što se tiče našeg ogorčenja zbog toga i u odnosu na zakone u vezi tih napada kojih je bilo mnogo, čak i masakra, ovaj izveštaj ne pravi nikakvu vezu između Miloševića i tih pokolja. Postoji jedan dokazni predmet koji sam ja spomenuo ranije i na osnovu koga ja imam sklonost da verujem da gospodin Milošević nije učestvovao u izdavanju naloga za te pokolje, a to se desilo odmah nakon pada Srebrenice, dva dana nakon što su Srbi počeli svoj napad na Žepu. Gospodin Milošević jeste u stvari pomogao da se spasu neki ljudi iz Žepe, bar u skladu sa raznim razgovorima, mada ja nisam razgovarao sa gospodinom Miloševićem, ali prema tim razgovorima koje sam vodio sa gospodinom Muratovićem koji je zvaničnik bosanske vlade i sa Karlom Biltom (Carl Bildt) koji je onda bio međunarodni mirovni pregovarač, kada je padala Žepa oni su hteli da osiguraju da ljudi neće biti pobijeni, čak i ako se tada još nije znalo za masakr u Srebrenici, zato što je Žepa vrlo blizu srpske granice. Neki od tih ljudi su bežali splavovima u Srbiju. U skladu sa onim šta je rekao doktor Muratović, on je nazvao gospodina Bilta i zamolio gospodina Bilta da on razgovara sa gospodinom Miloševićem da bi se osiguralo da oni koji beže u Srbiju ne budu ubijeni niti zlostavljani. I prema Biltu, i prema Muratoviću, Milošević je uradio to, ljudi su pritvoreni što je uobičajeno i normalno u skladu sa pravilima rata, a onda su nakon rata pušteni. Što se mene tiče, ili što se tiče onoga šta mi je rečeno, gospodin Milošević je u tome igrao jednu ulogu u kojoj je u stvari pomogao.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Vaš rezime, paragraf 79, možda biste mogli vi malo brže da prođete kroz te neke stvari, samo Pretresno veće može da pročita te paragrafe i sada prelazimo na paragraf 92 rezimea koji se bavi pasusom 501 vašeg izveštaja. Može da se pročita i sam paragraf iz tog izveštaja ako to bude prikladno tokom pauze, a ja u tom slučaju imam samo još jedno pitanje koje ovaj svedok treba da pokrije. Propustio sam da postavim to pitanje, a pitanje se odnosi na dokazni predmet 546 i tabulator 21. Molim vas da pogledate ukratko taj dokument, ovo je dokument koji vi niste sačinili, i



tiče se nečega šta je Mladić rekao u vezi istočnih enklava. Da li je to šta je on rekao vama preneseno u to vreme?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, ja sam bio na svim sastancima koji se spominju u ovom dokaznom predmetu osim ovoga. Taj sastanak se održao u Vlasenici na komandnom mestu Drinskog korpusa. General Smit (Rupert Smith) sa svojim pomoćnikom Džejsom Baksterom (James Baxter) se sastao sa generalom Mladićem i general Mladić je rekao, a to mi je Bakster preneo usmeno kasnije, da su Srbi naznačili da žele da napadnu istočne enklave tokom 1995. godine da bi ih smanjili na logore pod stražom tako da bi oslobodili trupe za druge neophodne vojne operacije.

**SUDIJA MEJ:** Znači, osim par pitanja, mi smo završili sa glavnim ispitivanjem.

**TUŽILAC NAJS:** Da, osim par stvari koje treba raščistiti.

**SUDIJA MEJ:** U svetlu svedočenja ovog svedoka biće vrlo teško skratiti unakrsno ispitivanje.

**TUŽILAC NAJS:** Da, ja to prihvatam, ja sam vrlo brzo prelazio pre prve pauze preko materijala, međutim bilo je gotovo nemoguće dalje isto tako brzo pokrivati ovaj materijal.

**SUDIJA MEJ:** Koliko sam razumeo, dobili smo još dve dodatne rezolucije.

**TUŽILAC NAJS:** Da, to su dve dodatne rezolucije. Ako Pretresno veće misli da je pametno da imamo čitavu zbirku tih rezolucija, onda ne bi bilo loše organizovati ih hronološkim redosledom umesto da ih samo priključimo na kraju. Trebalo bi u stvari da ih ubacujemo u prikladna mesta u hronološkom redosledu i onda da vam damo takođe jedan popis za to gde se te rezolucije nalaze u dokaznom materijalu.

**SUDIJA MEJ:** U redu, time ćemo da se pozabavimo posle pauze. Ali ne znam da li je dobra ideja da napravimo čitavu biblioteku tog materijala.

**SUDIJA ROBINSON:** Gospodine Najs, kad god spomenete biblioteku, ja se pomalo uplašim.

**TUŽILAC NAJS:** Izvinjavam se, ne želim da zastrašujem nikoga. Jednostavno želim da kažem da neki materijali treba da budu organizovani u biblioteku.

(pauza)

**SUDIJA MEJ:** Da, izvolite, gospodine Najš.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Samo još jedna stvar koju bih htio da pojasnim. Propustio sam da to uradim, ali bih hteo sada da to uradim ako je moguće. Paragraf 77 iz rezimea i takođe tabulator 37 iz dokaznog predmeta 547, to je izveštaj misije Saveta bezbednosti od aprila 1993. godine, Dijego Arija (Diego Arria) iz Venecuele (Venezuela) koji je bio koordinatork. Ako bi Pretresno veće bilo ljubazno da pogleda stranu 5 tog tabulatora, na dnu te stranice je izveštaj koji glasi: "Savet treba da zna da kada se raspravljalo o Rezoluciji 819 nije se znalo da su u toku bili pregovori u kojima je učestvovao komandant snaga UNPROFOR-a i da je UNPROFOR aktivno učestvovao u procesu ubeđivanja bosanskog komandanta da potpiše taj sporazum. Alternativa tome je mogao da bude masakr 25.000 ljudi". Dakle, ovo je izveštaj koji gospodin Harland nije sastavio, ali u čijem je sastavljanju učestvovao Dijego Arija u aprilu 1993. godine i mislim da vaše pominjanje tog izveštaja u vezi sa distribucijom do koje je došlo, koja se pominje u izveštaju Saveta bezbednosti, da su ljudi mogli da budu upozoreni da je došlo do masakra u Srebrenici. Da li to postoji kao mogućnost, je li tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** U paragrafu 77 vašeg rezimea na strani 24 vi niste predviđali da će da dođe do masakra?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, ne u tom obimu.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Ne u tom obimu?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Vi ste rekli, objasnili ste Pretresnom veću kakav je bio obrazac pod kojim se dešavalo to preuzimanje vlasti, uključujući i ubistva na drugim mestima?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS – PITANJE:** Imajući u vidu izveštaj gospodina Dijega Arije, znate da su drugi imali drugačije poglede na to?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da.

**TUŽILAC NAJS:** Hvala vam. To bi bilo sve, časni Sude.

**SUDIJA MEJ:** Ova poslednja dva tabulatora koja se pominju u dokaznom predmetu 547 treba takođe da uvedemo.

**sekretar:** Časni Sude, Rezolucija 713 (UN Security Council Resolution 713) biće tabulator 38, a Rezolucija 776 (UN Security Council Resolution 776) biće tabulator 39, u dokaznom predmetu 547.

**SUDIJA MEJ:** Hvala. Izvolite, gospodine Miloševiću.

**UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ**

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Gospodine Harland, vidim da ste u Sarajevo stigli juna 1993. godine, je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** I to neposredno pošto ste stekli doktorsku titulu na Flečer školi za pravo i diplomatiju (The Fletcher School of Law and Diplomacy), je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, odmah pošto sam dobio tu diplomu, a u stvari prestao sam da studiram nekoliko godina pre toga.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro. Jeste li vi živeli tada već u Americi, je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, dok sam studirao na Flečer školi i na Univerzitetu Harvard (Harvard University), a to je bilo do 1991. godine, živio sam u Sjedinjenim Američkim Državama (United States of America), a između 1991. i 1993. godine živio sam na području Velikih jezera (Big Lake) u Africi (Africa), gde sam radio za Ujedinjene nacije.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Kad ste vi počeli da radite za Ujedinjene nacije? Neposredno posle završetka škole, posle 1991. godine?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da. Ranije sam nekoliko puta na kratko služio pre nego što sam se vratio na studije i završio svoj doktorat, ali praktično to je bilo 1991. godine.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** A jeste bili korisnik nečije stipendije u to vreme?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, jesam.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** ...

**prevodioci:** Molimo gospodina Miloševića da ponovi pitanje, mikrofon je bio isključen.

**SVEDOK HARLAND:** Mislim da je pitanje bilo ko je dao tu stipendiju. Flečer škola prava i diplomatije je imala fondaciju za svoje studente i Harvard Univerzitet je takođe imao svoju fondaciju i te obe organizacije su me stpendirale gotovo u celosti dok nisam završio sa svojim studijama na oba Univerziteta.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** U paragrafu tri vaše izjave kažete: "Poslali su me u Sarajevo, Bosna i Hercegovina, juna 1993. godine, kao saradnika za civilne poslove pod vođstvom Viktora Andrejeva u komandi smeštenoj u Kiseljaku", je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Ko vas je, u stvari, poslao u Sarajevo?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** UNPROFOR. Kada sam stigao u Zagreb, tamo je bila uprava za civilne poslove i oni su procenili da treba da radim u Bosni i Hercegovini.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Vi ste već tada bili službenik Ujedinjenih nacija, već dve godine pre toga, je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Vi kažete da su postojala dva aspekta vašeg posla: političko izveštavanje i politički rad, je l' tako? To kažete u četvrtom paragrafu.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Recite mi malo preciznije šta je podrazumevalo političko izveštavanje, a šta politički rad?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Svakako. Političko izveštavanje bilo je prenošenje onoga šta se dešavalo na sastancima na kojima je prisustvovalo više osoblje UN-a u Sarajevu sa vođstvom bosanskih Srba ili sa bosanskom vladom i to je uključivalo redovne nedeljne izveštaje i takođe dnevno izveštavanje na kakvom god smo sastanku prisustvovali tokom dana. A politički rad je bilo učesće na tim sastancima i mi smo obično ili pokušavali da pregovaramo o evakuaciji civila ili ponovnom uspostavljanju dovoda struje bolnicama ili po nekad ugovaranju razmene zarobljenika ili leševa, dakle da se ugovore stvari oko kojih je potrebno da se obave pregovori između bosanske vlade i bosanskih Srba u kojima su oni tražili od Ujedinjenih nacija da budu neka vrsta posrednika.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dakle, to je ono šta je bio predmet vašeg rada. Ja sam primetio u toku ovog svedočenja da vi najveći deo svedočenja ste posvetili vojnim pitanjima. Vi se niste bavili vojnim pitanjima, koliko razumem?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, kada smo pregovarali o prekidu vatre ili sporazumu protiv snajperskog delovanja ili povlačenju srpskih snaga s planine Igman, ja sam uvek bio prisutan i učestvovao sam u tome. Prema tome, vojna pitanja su bila velikim delom u centru pažnje UNPROFOR-a, ona su bila gotovo isto toliko važna kao i humanitarna pitanja.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, ali vi ste upotrebljavali sada jednu, rekao bih, jedan izraz, jedan naziv, kaže "srpski nacionalni projekt". Upotrebili ste ga u više navrata i pod tim projektom vi podrazumevate, koliko ja razumem, etničko čišćenje. Odakle vam uopšte ideja dobro postoji nešto što se naziva "srpski nacionalni projekt" i podrazumeva nekakvo etničko čišćenje?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je u stvari bila fraza, izraz koji koji su koristili naši srpski partneri na Palama. Profesor Koljević i doktor Zametica, oni su često opisivali svoje ratne napore, ono šta su hteli da postignu kao deo srpskog nacionalnog projekta. I taj element, odnosno element toga u kojem smo mi učestvovali, je u stvari bio njihov pokušaj da se stvori što veće srpsko područje koje će da bude ili nezavisno ili će da ima visok stepen autonomije, a stanovništvo bi bilo pretežno srpsko.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, ali na početku vašeg današnjeg svedočenja, vi ste, čini mi se, čak i započeli sa nekim sastankom na, na kome je Radovan Karadžić govorio da im je prioritet da Izetbegović ili kako vi kažete, vlada muslimanska dođe za pregovarački sto, da pregovara o mirovnom sporazumu, je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pa on je tom prilikom, kako sam video u dokumentima koje ste prezentirali, ne osporava se u tom njihovom pristupu, pravo ljudi da ostanu kad dođe do bilo kakvih razgraničenja, da ostanu u svojim kućama tamo gde žive, bez obzira na nacionalnost ili pravo onih koji su otišli zbog ratnih dejstava da se vrate, je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Kako onda možete to da povežete sa neakvim projektom etničkog čišćenja, ako je jedan tako jasan stav bio izražen i vi ste o njemu na samom početku govorili, a i prezentirali papir u kome se to kaže?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je ono šta su oni tvrdili, a ono šta su stvarno radili je bilo da vode akciju etničkog čišćenja, kampanju etničkog čišćenja. Moram da kažem da kada smo mi pitali doktora Karadžića o onome šta se zaista dešavalo na terenu, on je odgovarao "pa neki stariji ljudi će hteti verovatno da ostanu", Srbi na muslimanskim teritorijama i Muslimani na srpskim teritorijama, ali on je jasno predviđao da će ogroman broj stanovništva koji će da ostane na srpskoj teritoriji da budu Srbi, a koji će da ostane na muslimanskoj teritoriji biće Muslimani.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro to, to su bila predviđanja, ali kad je reč o pravu ljudi da ostanu na bilo kojoj od teritorija, on to pravo nije ničim dovodio u pitanje, je li tako, gospodine Harland?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tako je.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Vi istovremeno govorite o tome da je Srbija pružala podršku, šta naravno, nije sporno, i Srbima u Republici Srpskoj i Srbima u Republici Srpskoj Krajini, ali to povezujete sa nekim projektom etničkog čišćenja koje upravo ovo šta govorite demantuje. U kom smislu vi, iz čega ste mogli da izvučete bilo kakav zaključak da je Srbija ili ja lično

pružala podršku za etničko čišćenje ili da je taj projekt bio projekt etničkog čišćenja?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Zato što ono šta se u stvari dešavalo i način na koji su bosanski Srbi koristili podršku koju im je davala Srbija, je svakako bilo etničko čišćenje i u stvari oni su se hvalisali time. Sećam se jednog ručka, tada je general Mladić, govoreći o tome kako su zauzeli Višegrad, kako su zauzeli Rogaticu, kako su zauzeli Brčko i neka druga mesta i u jednom trenutku je on u stvari bio izazvan, rečeno je "zar nisi imao stotinu tenkova jugoslovenske vojske na raspolaganju" i on je to priznao, spremno priznao. To je bila stvar koja se nije krila, jer oni su tvrdili da nesrpsko stanovništvo ima neka prava na teritorijama pod kontrolom Republike Srpske, a u stvarnosti kada su ulazili u grad, u jedan grad, oni bi ili ubijali ili iseljavali ili mučili nesrpsko stanovništvo koje je bežalo, sa par izuzetaka. Bilo je još muslimanskih sela oko Bijeljine kada sam ja tamo stigao.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, samo nadam se, gospodine Harland, pošto ste vi dugo bili u Bosni i Hercegovini, kako je gospodin Najs rekao, najduže od svih službenika Ujedinjenih nacija, da dobro znate, da ste verovatno boravili i u Srbiji, da dobro znate političku situaciju u Srbiji i da dobro znate da je etničko čišćenje u političkom jeziku u Srbiji bila definicija za zločin. Da nije nikako mogla da bude deo nikakvog političkog prilaza rešavanju krize u Bosni i Hercegovini, je li tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je svakako bio deo vojnih događaja koji su se odvijali na terenu kada sam ja bio tamo i nastavio je da bude sve do kraja rata. Ja se slažem sa vama da su postojale zakonske regulative protiv etničkog čišćenja i da su čak postojale i usmene izjave u tom smislu, ali stvarnost je da iznesena svrha onoga šta se dešavalo na njihovoj strani jeste stvaranje teritorije koja bi bila pretežno naseljena Srbima, a koju bi oni zvali Republika Srpska. I oni su bili prilično otvoreni u vezi s tim i moram da kažem da na nekim od sastanaka neki od učesnika, kao što je profesor Plavšić, su čak rekli, direktno rekli "dobro je ako nesrbi odu. Mi želimo da oni odu. Mi ne možemo živeti zajedno, pustite ih da odu sa određenih teritorija koje ćemo mi da zauzmemo".

**SUDIJA RPBINSON:** Gospodine Harland, vi ste pomenuli retoričke izjave protiv etničkog čišćenja. Možete li da nam date ilustraciju toga da znamo u kom kontekstu su one iznesene?

**SVEDOK HARLAND:** Mislim da je gospodin Milošević upravo spomenuo jednu takvu stvar. Sećam se da je doktor Karadžić, između ostalog, rekao sledeće, on bi u stvari proširivao tu istu ideju i čak je govorio da je imao i u vidu mehanizam da se uspostavi neka vrsta berze stambenog prostora koji bi finansirala međunarodna zajednica, tako da bi osoba "X" nacionalnosti u zoni koji je kontrolisala etnička grupa "Y" mogla da razmeni kuću sa nekim ko se nalazi u obrnutoj situaciji, tako da bar na tom nivou rasprave gospodin Milošević je u pravu. Nije bilo nikakvog insistiranja da se oni uklone na silu.

**SUDIJA ROBINSON:** Izvolite, gospodine Miloševiću.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Što se tiče nasilnog uklanjanja ljudi i etničkog čišćenja, pošto ste vi boravili u Bosni i Hercegovini, pretpostavljam da to ne možete pripisati samo jednoj strani, nego je na sve tri strane bilo toga što se moglo kvalifikovati kao etničko čišćenje i kao zločin. Tu ni jedna strana nije mogla da kaže da je potpuno nevinna, je li tako, gospodine Harland?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, u svakom slučaju, u svakom slučaju.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Što se tiče stava Srbije, vi ste došli 1993. godine, kao što vidim, mesec dana praktično posle one skupštine na kojoj je razmatran Vens-Ovenov plan na Palama u Skupštini Republike Srpske i pretpostavljam da ste se o tome dobro obavestili. Pa da li se sećate onoga šta sam ja definisao kao ciljeve, zalažući se za prihvatanje Vens-Ovenovog plana? Da vas podsetim: "Da su ciljevi da srpski narod bude slobodan i ravnopravan". Ni više ni manje od toga. Je li tako, gospodine Harland?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Verujem da je to tačno, da.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Prema tome, naša podrška, a tada sam upravo na toj skupštini govorio, ovim planom se prihvata da je srpski narod povratio svoje pravo da se tretira ravnopravno kao konstitutivni narod i ovim planom je sudbina u njegovim rukama i rukama druga dva naroda podjednako i ravnopravno, je li tako, gospodine Harland?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, tako je, iako je postojao ogromni raskorak između onoga šta je rečeno i same situacije na terenu sa onim šta su radili uz srpsku podršku.



**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** To je sad pitanje šta je sve koja strana radila i uz čiju podršku ali ...

**SUDIJA MEJ:** Ne, gospodine Miloševiću, morate da dozvolite svedoku da završi to šta je hteo da kaže. Gospodine Harland, da li želite nešto da dodate? Presekli su vas usred rečenice.

**SVEDOK HARLAND:** Ja sam hteo da kažem da je tačno to šta je gospodin Milošević rekao u vezi toga šta je on rekao i jedna od stvari koja je izazivala najveću frustraciju u vezi sukoba je bio taj ogroman raskorak između plemenitih komentara koji su se mogli izneti u toj formi i stvarnosti na terenu. Na primer, kada je on izneo taj komentar, do tada već je bilo preko milion ljudi u Bosni i Hercegovini koji su bili prisiljeni da napuste svoje domove. Tako da većina, mnogo tih ljudi sa kojima sam se ja često sastajao su bili prisiljeni da beže iz svojih domova zbog sredstava i podrške koju je Srbija pružala bosansko-srpskoj strani. A bosanski Srbi su bili za to zahvalni.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Nadam se da se samo o ovome razumemo, meni nije jasno, pošto sve vreme dakle Srbija i 1991. godine sa Vensovim planom (Vance Plan) koji je sproveden, šta piše u izveštaju generalnog sekretara i kasnije u prilazu Vens-Ovenovom planu i pet planova koje smo podržavali, ne razumem da vi našu, kako kažem našu, mislim na politiku Srbije i moju ličnu poziciju, definišete kao nekakav oportunistički, a ne jednu konzistentnu i neprekidnu borbu i zalaganje za mirno rešenje krize u nekadašnjoj Jugoslaviji. Da li možete to da objasnite?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, ja nisam smatrao da je to jedan neprekidni napor da se dođe do mirnog rešenja u sukobu u bivšoj Jugoslaviji. Ne bar onako kako sam ja gledao na to. Ono šta sam ja video je to da je velika količina srpske podrške, prvenstveno vojne podrške, omogućavala bosansko-srpskoj strani da kontroliše 70 posto Bosne i Hercegovine i da onda traži određene zahteve za konačno mirovno rešenje, koji su očigledno bili nepravedni. Na primer, Srbi bi došli kod nas i rekli "ne prihvatamo nikakve mirovne planove koji su trenutno na stolu", uključujući i taj koji vi spominjete u odnosu na sastanak na Palama, za koji se sećate da je bosansko-srpska strana uz značajnu pomoć vojnih sredstava iz Srbije mogla uspešno da odbije.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Da, ali ti planovi koje smo mi podržavali, a od kojih su neki bili podržani i od rukovodstva na Palama, nikad nisu podrazumevali da 70 posto teritorije ostane u rukama Srba, je l' tako, gospodine Harland? Vi se sećate plana Kontakt grupe (Contact Group Plan) na primer, koji je podržalo rukovodstvo na Palama ili da idemo mnogo ranije, sećate se pre izbivanja rata Kutiljerovog plana (Cutileiro Plan), koji su čak sve tri strane potpisale? Dakle, ni jedan od tih planova nije podrazumevao ...

**SUDIJA MEJ:** Gospodine Miloševiću, znate da ne možete tako da gomilate pitanja.

**SVEDOK HARLAND:** Da, ja se slažem sa svim pitanjima. To je tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ:** Pa svedok je intelektualac i razume i malo dužu rečenicu ...

**SUDIJA MEJ:** Nije bitno da li je on intelektualac ili ne. Ne može da odgovori na niz pitanja. Molim vas da postavljate jedno po jedno pitanje.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Gospodine Mej (May), vi insistirate na ekonomičnosti. Pa ja trošim vreme tako što možda postavljam neka sumarna pitanja, ali mislim da to svedoku ne smeta, da on to sasvim dobro razume. Kad govorite o Karadžićevim insistiranjima da muslimanska strana dođe za pregovarački sto u vezi sa mirovnim planovima, uvek je bila reč o mirovnom planu koju su predlagali međunarodni posrednici. Bio je posle Ovenov plan, Oven-Stoltenbergov plan, nekoliko tih planova, pa plan Kontakt grupe koji su takođe Srbi prihvatili, rukovodstvo na Palama, dakle nije to bilo nametanje nekakvog srpskog plana, nego da se pregovara o onome šta je bilo na stolu, predloženo od strane međunarodnih posrednika u to vreme kad ste vi bili, Ovena i Stoltenberga, je l' tako?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To je tačno, ali mi smo se oštro suprotstavili tome da se koristi granatiranje, snajperisanje i presek snabdevanja hranom, čime su Srbi mogli da ubede bosanske Muslimane da prihvate sporazum koji se njima nije dopadao.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pa dobro, zar niste vi u glavnom ispitivanju spomenuli i to da ste u razgovoru sa Karadžićem čuli, a i sami mogli da se osvedočite da je upravo srpska strana imala ogromne probleme sa musli-

manske strane od tog, kako kažete, snajperisanja i pucanja na njihove linije? Je li tako bilo? To je bio razlog da oni odgovaraju na, na te provokacije. Jeste li nešto tako pominjali maločas?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne verujem da sam to spomenuo. U svakom slučaju, tamo u tom kraju gde sam ja bio na dužnosti, barem 90 posto žrtava od snajperske vatre i granatiranja je bilo na muslimanskoj strani linije. To je po nekad uključivalo Srbe i Hrvate koji su živeli na muslimanskoj strani linije, ali ogromna većina civilnih žrtava su bile na muslimanskoj strani linije. A ono šta je bilo naročito zabrinjavajuće za nas je to da su doktor Karadžić i njegovi saradnici direktno govorili da će koristiti tu ratnu mašinu koju podržavaju Srbi da bi učinili život nemogućim za civile, da terorišu civile da bi postigli određene političke ciljeve i mi smo smatrali da je to jako, jako cinično.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Gospodine Harland, ja zaista prvi put čujem da vam je bilo ko iz rukovodstva Republike Srpske mogao reći da im je cilj da terorišu civile. Je li vi tvrdite da su vam oni rekli da im je cilj da terorišu civile?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, i ja smatram da smo mi jutros već imali dokazni predmet iz koga smo citirali doktora Karadžića kako kaže da ako se ne ispune određeni politički uslovi, u smislu da Muslimani dođu na pregovore s njim u Ženevi, da će on preseći vodu i struju civilnom stanovništvu Sarajeva. Kad je Savet bezbednosti rekao da će pokušati da napravi blokadu između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske, on je rekao da će on, to jest bosanski Srbi, uz upotrebu vojske koju su dobili od Srba, se ponašati kao životinje i on je izneo direktne pretnje da će granatirati i nas i Sarajevo i na žalost, to je bilo dosta eksplicitno rečeno da će koristiti svoju vojnu mašineriju da terorizuju stanovništvo u nadi da će da postignu onaj politički ishod koji žele, a to je u stvari priznavanje, u pravnom smislu i u pravnoj praksi, teritorija koje su oni osvojili u borbi.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Ali on vam je govorio o tome da se sedne za pregovarački sto na bazi predloga koje su davali međunarodni posrednici. Je li tako, gospodine Harland?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislom da je to šta sam ja citirao, taj dokument od 20. septembra 1994. godine, a tu se nije uopšte govorilo o mirovnim pregovorima, već o naporima Saveta bezbednosti da isposluje zatvaranje granice između Savezne Republike Jugoslavije i teritorije koju su držali

bosanski Srbi gde on tvrdi da će se prema nama ponašati kao prema životinjama i da će uraditi druge stvari. Rekao je da će savniti sa zemljom delove Sarajeva. To je rekao na istom sastanku. Gospodin Krajišnik je izneo slične pretnje, koje su bile blago uvijene. Rekao je "biće teško zaustaviti srpske vojnike da pucaju na avione UN-a koji donose humanitarnu pomoć". Drugim rečima, imajući u vidu to šta smo mi znali o njihovom jakom komandnom lancu, oni su u stvari direktno pretili i nama i bosanskim Muslimanima radi postizanja određenih političkih ciljeva, a naročito su govorili da će njihov glavni instrument, to jest sredstvo, biti presecanje humanitarne pomoći, kao i vode i struje i plina i da će koristiti vojna sredstva koja su imali iz Srbije.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Da će koristiti, rekli su vam da će koristiti vojna sredstva koja su imali iz Srbije? Jesu li vam to rekli?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, ne, nisu mi to rekli.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, gospodine Harland, je li vi znate kako je stvorena Vojska Republike Srpske? Pa sve su vojske na teritoriji prethodne Jugoslavije stvorene od nekadašnjih pripadnika JNA i ostalih koji su im se pridružili.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, oni su imali odnos koji je trajao sa Srbijom na koji su se oslanjali za podršku i koji su oni otvoreno priznavali, sve do nivoa generala Mladića. Zapravo, kada je veza između Republike Srpske i njenih oružanih snaga i Savezne Republike Jugoslavije dovedena u pitanje od strane Saveta bezbednosti, postali su agresivni.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Nije bila dovedena u pitanje od strane Saveta bezbednosti, nego je bila dovedena u pitanje od naše strane, jer smo vršili tada pritisak da se prihvati mirovni plan. I to nije bio pritisak Saveta bezbednosti, nego naše nastojanje da se prihvati mirovni plan. Pa to je poznato, to možete da nađete u svim novinama iz onog vremena. Kao što možete, pretpostavljam, da nađete i to da je Vlada Srbije, odnosno, rukovodstvo Srbije se veoma kategorično protivilo bombardovanju Sarajeva. Pretpostavljam da vam je i to poznato ...

**SUDIJA MEJ:** Ima ovde dva pitanja, gospodine Harland, ako možete da odgovorite na ta dva pitanja.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Prvo drugo pitanje, Vlada Srbije je možda na nekom nivou bila protiv granatiranja Sarajeva, šta je bilo sasvim prikladno zato što se ovde nije radilo o granatiranju za koje smo mi smatrali da ima ikakvu vojnu vrednost, već je to bila raspršena vatra koja je imala efekat izazivanja terora. Ako je Vlada Srbije bila protiv toga, to nije bilo očigledno i evidentno na terenu. Sasvim suprotno od toga, srpski komandanti su govorili da su imali veze sa Beogradom i u ključnim trenucima kada smo mi tražili intervenciju od vas ili iz Beograda, na primer za vreme krize u Goraždu, to jeste imalo određeni efekat na ponašanje bosansko-srpske vojske. Drugim rečima, postojala je jasna veza između Beograda i bosansko-srpske vojske. Međutim, bosansko-srpska armija je nastavila da radi, da puca iz dana u dan, 1.000 dana, dnevno je najmanje 100 granata padalo na centar Sarajeva. Prema tome, kad je srpska Vlada rekla da se ne slaže i da je bila protiv granatiranja Sarajeva, ja smatram da oni u tome nisu bili poštteni.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, to može da bude vaše mišljenje, ali pošto vi govorite o uticaju političkog rukovodstva Srbije i mom ličnom uticaju i navodite primere, da li imate i jedan primer gde je taj uticaj upotrebljen za podsticanje sukoba? A da li imate sve primere gde je sav uticaj i sav pritisak upotrebljen za zaustavljanje sukoba?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Bili smo u stanju da vidimo direktnu intervenciju vašu ili od strane drugih u Beogradu na oružane snage Republike Srpske, samo u ključnim trenucima. To je bilo najočiglednije za vreme situacije u Goraždu, međutim takođe i za vreme situacije vezano za Bjelašnicu. U svakom slučaju, to nam je stvaralo utisak da bosanski Srbi, vojska bosanskih Srba, bez obzira da li imaju pozitivnu ili negativnu ulogu, jesu bili podložni uticajima od vas, to jest onih iz Beograda. Činjenica da se ništa nije uradilo da se obuzda bosansko-srpska vojska oko Sarajeva i na drugim mestima, uključujući i Srebrenicu, mi smo smatrali ili da se vi slažete s tim aktivnostima ili da ih podržavate, jer mi smo to videli u ispoljenom obrascu ponašanja u vezi sa tim događajima.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Gospodine Harland, međunarodni pregovarači koji su dolazili kod mene, pomenuli ste Ćurkina i Akašija i druge, oni su želeli da pomognu, da zaustave rat. Srbija, ja lično sam uradio sve što sam mogao da upotrebim sav svoj uticaj kako bih zaustavio rat i podržao mirovne napore i planove, zapravo da bih zaustavio, sprečio da se dešavaju te stvari koje ste opisali, znači krize, da ih prevaziđemo kako bi mogli da,

omogućili da se stvari reše mirno. To je ono šta dobijamo iz svih ovih primera koje ste citirali. Da li ste s tim bili upoznati ili ne?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ono sa čime sam ja bio upoznat je da ste vi, da ste sasvim sigurno imali sposobnost, mogućnost da utičete na ponašanje i delovanje oružanih snaga bosanskih Srba. To sam video, mogli smo da ih pitam za to. Postojala je velika suma, velika količina i finansijske i materijalne pomoći koju su oni imali i ništa nije bilo urađeno da se prekine granatiranje Sarajeva ili snajperisanje ili napadi na sigurne zone ili, čak ni masakr koji je usledio posle pada Srebrenice. Ja sam već pominjao, pomeno sam izuzetak koji je vezan za Žepu. Međutim taj obrazac pristajanja na zločine koji su počinjeni protiv civilnog stanovništva Bosne i Hercegovine je prilično jasan.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** To nikako ne možete da pripisete Srbiji. Pa je li vi znate da sam ja do događaja u Srebrenici i uopšte o napadu na bezbedonosnu zonu Srebrenice čuo upravo od Karla Bilta prvi put? Kakve veze ima Srbija sa, sa raznim vojnim operacijama Vojske Republike Srpske, a pogotovo sa tom u Srebrenici za koju niko nije znao u Srbiji? Ja sam za nju čuo od Karla Bilta. I tačno je da je Karl Bilt, da li tog dana ili sledećeg, tražio odobrenje i bila je poruka, neka brigada muslimanska da se spase, da pređe Drinu. Mi smo je prihvatili u Srbiju. To je bilo 840 i nešto ljudi, nismo ih uhapsili kao što ste vi rekli, nego smo ih smestili u kamp na Tari, a ja sam insistirao da diplomate svih zemalja akreditovane u Beogradu ...

**SUDIJA MEJ:** Gospodin Miloševiću, vi sada vršite unakrsno ispitivanje, a ne držite govor. Na šta želite da svedok odgovori?

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Kažem upravo to, da li vi tvrdite da je postojao lanac komandovanja od Vojske Republike Srpske do Jugoslavije i da smo mi komandovali Vojskom Republike Srpske i njenim operacijama?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Bila je podrška, održavanje, uticaj iz Beograda, a Beograd je to koristio, tu podršku, pružanje usluga održavanja kao i svoj uticaj da utiče na određeni broj ishoda u Bosni i Hercegovini i naizgled nije tokom perioda od nekoliko godina činio ništa da spreči granatiranje Sarajeva, na primer.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Mislite da smo mogli da učinimo više nego šta smo učinili?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mnogo više. Bosanski Srbi su u celini zavisili od podrške iz Srbije, kako su i sami to priznavali i da su uloženi ozbiljni naponi da se oni obuzdaju, oni bi svakako na to morali da reaguju. Oni su nam to sami rekli.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Vi smatrate da naponi Srbije da se nađe mirno rešenje nisu bili ozbiljni? Ili smatrate da je trebalo da im uskratimo svaku pomoć i da budu pobijeni tamo, da budu bespomoćni, da postradaju kao što su stradali mnogi?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislim da se ka miru nije napredovalo time što se davala puna vojna podrška koja im je bila potrebna da obezbede etničko čišćenje i drže velike teritorije. Mislim da je tačno, verovatno tačno da je Srbija htela mirovni sporazum i htela da Srbi odustanu od više stvari nego što su bili spremni i to je moglo da dovede do razlika između Beograda i Pala, ali ja ne verujem da je to vodilo značajnom povlačenju podrške od strane Beograda, podrške Beograda Palama, uprkos tome što su to mogli da daju i uprkos tome da su mogli da imaju uticaj na događaje kakvi su bili svakodnevno ubijanje godinu po godinu, svakodnevno ubijanje civila u Sarajevu.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Ja sam verovao da smo upotreбили sav svoj uticaj da zaustavimo rat. Vi sad kažete da je to drukčije, ali zato imamo ostale, pa će biti prilike da se stvari razjasne. Recite mi gospodine Harland, vi u paragrafu 5 navodite kako je vaš zadatak bio sastavljanje političkih procena. Da li ste procene vršili retrospektivno ili ste bavili procenivanjem budućih situacija na osnovu onoga šta se već dogodilo?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Postojao je jedan ograničen pokušaj da se identifikuje tok događaja u nedeljama i mesecima koji su usledili. Glavni cilj je bio da se jednostavno prenesu informacije, da pokušaju da se prate informacije sa Pala i iz Sarajeva.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Gospodine Harland, kao izvore informacija koje ste koristili, vi navodite, pre svega, zaraćene strane, je l' tako, pa onda brifinzi, izveštavanje komandanta za Bosnu i Hercegovinu, međunarodne organizacije i opšte informacije UNPROFOR-a, je l' tako? Dakle sve šta, to je otprilike ...

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Tačno.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro. E sad, mereći učešće zaraćenih strana u plasiranju informacija koje ste koristili, koliko, po vama, dolazi sa srpske strane, a koliko sa muslimanske?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Rekao bih da smo dobijali približno iste informacije, odnosno sastajali smo se u istom stepenu sa rukovodstvom bosanskih Srba na Palama i u Lukavici i sa rukovodstvom bosanskih Muslimana u Sarajevu. Naravno, imali smo i neke nezavisne izvore informisanja kao što su bili vojni posmatrači Ujedinjenih nacija koji su pratili ko je na koga pucao i proveravali su u kom stepenu, proveravali su mrtvačnice, zatim imali smo informacije iz mrtvačnice, iz Ministarstva zdravlja, ali uglavnom su te dve strane bile naši glavni izvori informisanja. Mi smo otprilike imali isti obim informacija u kontekstu različitih pregovora.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Znači isti obim što se tiče zaraćenih strana, a sve ove druge informacije su dolazile iz međunarodnih organizacija, koliko ja razumem, je l' tako? I bilo je tu i raznih nevladinih organizacija kao izvor vaših informacija.

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, imali smo neke kontakte sa lokalnim stanovništvom i na srpskoj strani i na strani pod kontrolom bosanske vlade, tako da na primer koristili smo da pratimo cene različitih roba, da proveravamo koliko su te robe dostupne, zatim smo preko UNHCR-a posmatrali humanitarnu situaciju. Isto tako nam je Međunarodni komitet crvenog krsta dostavljao informacije o nestalim. Da, mi smo imali veliki raspon informacija, ali mislim da su naši glavni izvori bili rukovodstvo bosanske vlade i rukovodstvo bosanskih Srba i informacije koje smo dobijali direktno od UNPROFOR-a ili UNHCR-a.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Da bih ubrzao, pre nego što pređem na pitanja vezana za hronologiju koju iznosite u svojoj izjavi, želeo bih najpre da vas pitam da li vam je poznato koliko je Srba poginulo za vreme rata u Sarajevu za vreme ratnih događaja u periodu od 1992. godine do 1995. godina?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Ne, nije mi poznato.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Jeste čuli nekad da je oko 10.000 poginulo? Jeste li čuli od bilo koga, pošto ste se, kažete, često sastajali sa ljudima bliskim rukovodstvu Republike Srpske ili sa najvišim predstavnicima? Nikad niste čuli ništa o tome?



**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To ne bi bio verodostojan podatak, to ne bi bio ozbiljan podatak.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** A da li vam je poznato da se još uvek ne zna za sudbinu oko 5.000 Srba iz Sarajeva i okoline?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** To nije tačno ni prema podacima o broju zahteva za traženje koji su podnešeni Međunarodnom komitetu crvenog krsta, niti je to konzistentno sa brojem ljudi koji su registrovani bilo u mrtvačnicama ili kao ubijeni od strane Cacinih pristalica i bili zakopani bez odvoženja u mrtvačnice. Bilo je, svakako, žrtava Srba. Neke od njih su ubili Muslimani kao što je bio Caco, a neki su ubijeni i ranjeni od strane srpske artiljerije i snajpera koji su delovali oko grada. Ali ako bih morao da nagađam na osnovu podataka koje imam na raspolaganju, ja bih rekao nekoliko stotina. To je još uvek mnogo i to je strašno, ali to svakako nije broj od 10.000.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** To je brojka koju ja imam ovde. A recite mi o ovoj brojci koju sam pomenuo, koliko se i u ovo času vodi nestalih Srba iz Sarajeva i okoline, da li išta znate o tome? Da li ikakvu predstavu o tome imate?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Kad sam ja obavljao dužnost u Sarajevu, broj zahteva za traženje osoba koji je podnesen Međunarodnom komitetu crvenog krsta je obično odgovarao broju nestalih ljudi, i svakako nije bio u kategoriji nekoliko hiljada. Bio je mnogo, mnogo manji.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Dobro, sobzirom da o tome postoje podaci i nema potrebe da se o tome sa vama sporim, da li, gospodine Harland, pošto ste vrlo detaljno objašnjavali šta vi smatrate ciljevima koje je promovisala politika Republike Srpske iz onoga šta ste zaključili iz razgovora sa Karadžićem, Koljevićem, Plavšićkom i ostalima, već i ne znam sa kim ste sve i razgovarali, šta su bili ciljevi ove druge zaraćene strane, Armije Bosne i Hercegovine, pošto pretpostavljam da ste i te ciljeve znali, imali jasnu predstavu o njima?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislim da su oni bili mnogo više podeļjeni u onome šta su hteli nego strana bosanskih Srba. Mislim da je jedna grupa smatrala da su Muslimani najveća zajednica u Bosni i Hercegovini i da je zbog toga u njihovom interesu da se Bosna i Hercegovina održi u celini kao jedna država u kom slučaju ne bi bili izloženi nikakvoj pretnji jer bi bili većina. I onda naravno, tu je "Islamska deklaracija" gospodina Izetbegovića

koja pominje ulogu koju će da ima muslimanska zajednica jednom kada postane većina u bilo kojoj zemlji. Mislim da je takođe postojala tendencija među nekim bosanskim Muslimanima da pokušaju da stvore vlastitu kompaktnu teritoriju, to jest da ostvaruju ciljeve slične ciljevima Srba i Hrvata, to jest da teže, drugim rečima, tome da se uspostavi teritorija na kojoj bi oni bili ako ne isključiva zajednica, onda dominantna zajednica. I u stvari te dve tendencije iako su se međusobno javno suprotstavljale i raspravljale na mestima kao što su bila zasedanja Narodne skupštine u Sarajevu u "Holidej in-u" (Holiday Inn) u septembru 1993. godine.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Recite mi, dobro to razumem, al' pošto ste čitali i "Islamsku deklaraciju" Alije Izetbegovića, pretpostavljam da vam je poznat njegov stav o tome da nema suživota između islama i neislamskih institucija. Ja sad parafraziram, ali pretpostavljam da vi znate na, na šta mislim?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Da, poznate su mi njegova gledišta koja je izneo u svojoj knjizi.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Pa da li smatrate da su Srbi mogli da prihvate tako koncipiranu državu, Srbi koji su do tada živeli kao jedan ravnopravan narod u Bosni i Hercegovini, zajedno sa drugima?

**SVEDOK HARLAND – ODGOVOR:** Mislim da, kao i u našoj ranijoj raspravi šta ljudi retorički izjavljuju, a šta stvarno rade, da je i sad važno da govorimo o stvarnosti, o tome šta je bilo u stvarnosti. Kada ste pomenuli podatak o 10.000 Srba koji su ubijeni u Sarajevu, ja moram da kažem, ja sam živio u Sarajevu mnogo godina i to nije bila atmosfera straha. Ja sam odmah prihvatio činjenicu da je bilo ratnih zločina koji su počinjeni i da je postojao određeni nivo diskriminacije u odnosu na nemuslimane u nekim područjima, ali rekao bih da je, uopšteno govoreći, politička struktura koju su uspostavili bosanski Muslimani na početku rata pod vođstvom Izetbegovića, bila manje nasilna i više tolerantna nego stuktura koju su uspostavili bilo Srbi, bilo Hrvati. Pri tome ne želim da kažem da nije bilo zločina i da su bili uvek tolerantni, ali hoću da kažem da je bilo manje nasilno netolerantna nego na drugim mestima. Bilo je prostora za one koji nisu bili pripadnici većinske muslimanske zajednice. Bilo je za njih prostora i u Sarajevu, dok recimo u mestima, kao što je recimo Višegrad, gde nije postojala većinska zajednica Muslimana, nije bilo prostora za one koji nisu bili Srbi. Tako da uprkos onome šta je Izetbegović rekao u "Islamskoj deklaraciji", u vreme dok sam ja živio u Sara-

jevu, postojao je određeni stepen tolerantnosti, barem veći nego u drugim delovima zemlje.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE:** Postojao je, postojao je i neuporedivo veći stepen koncentracije međunarodnih institucija i UNPROFOR-a i nevladinih organizacija i svega ovoga, da ne nabrajam, u Sarajevu, je l' tako? Praktično, Sarajevo je bilo pod vašom lupom, moglo bi se reći, sobzirom na broj prisutnih članova personala svih mogućih međunarodnih organizacija, je l' tako, gospodine Harland?

**SUDIJA MEJ:** Prekinućemo vas sada. Ovo mora da bude vaše poslednje pitanje. Gospodine Harland, da li želite bilo šta da dodate u vezi sa tim, u vezi sa tim zapažanjem?

**SVEDOK HARLAND:** Ja bih se samo složio sa gospodinom Miloševićem i potvrdio da su druge oblasti koje su bile pod kontrolom bosanske Vlade i koje nisu bile toliko pod našim posmatranjem imale drugačiju situaciju. Ona je bila po pravilu manje tolerantna, slažem se sa tim.

**SUDIJA MEJ:** Sada ćemo da završimo sa radom. Samo trenutak, jedan po jedan. Da? Vreme ističe, gospodine Najs. Izvolite.

**TUŽILAC NAJS:** Prvo, hteo bih da skrenem vašu pažnju da mi u radu sa ovim svedokom pomaže moja kolegica koja sedi pored mene, gospođa Edgerton (Edgerton) i ja sam joj veoma zahvalan na njenoj pomoći. I drugo, što se tiče pitanja zaštitnih mera, moj stav se nije promenio. Završili smo naše pretrage i ništa se nije promenilo. Mi se, naravno, možemo time pozabaviti usmeno ili dati na papir.

**SUDIJA MEJ:** U redu. Izvolite, gospodine Miloševiću, ali sasvim kratko.

**OPTUŽENI MILOŠEVIĆ:** Sasvim kratko, gospodine Mej. Vama je poznato da ja već osmi dan, o tome imate dokumentaciju, već osmi dan imam nedopustivo visok pritisak a poznato vam je i ja vrlo strpljivo, vrlo strpljivo svaku sedmicu obavljam svoj deo posla. Vi ste svojevremeno rekli da upravo iz tih razloga su lekari vama naglasili da svaki drugi vikend bude produžen. Prošli vikend je bio kratak vikend. Ja tražim, pošto je već osmi dan kako mi taj enormno visok pritisak traje, ja se ne žalim i radim pod njim, tražim

da ovaj sledeći vikend bude takođe produžen. Znači da se ne radi sutra i u ponedeljak, da se postupi u skladu s onim što ste vi već odlučili u pogledu rasporeda vremena.

**SUDIJA MEJ:** Gospodine Najs, evo ovde imamo zahtev da odobrimo više vremena. Kakva bi bila posledica toga?

**TUŽILAC NAJS:** Pa bila bi vrlo ozbiljna po svedoke. Ne samo po svedoka koji dolazi u ponedeljak, koji je zaštićeni svedok sve dok se ne da njegovo svedočenje, već mislim takođe i za svedoke koji su predviđeni za ponedeljak i uto-rak. Zatim naravno, imamo druge svedoke, uključujući i ovog svedoka koji treba da putuje kući sutra posle podne. On ima takođe nekih porodičnih obaveza sutra naveče, zavisno od uragana, pretpostavljam. Prema tome, on je ovde jako dugo i odlagao je svoje porodične obaveze, a s druge strane, imamo tu i druge svedoke koji će onda morati da budu zadržani ovde ili vraćani ponovo.

*(Pretno veće se savetuje)*

**SUDIJA MEJ:** Kakve su posledice toga ako to uradimo, gospodine Najs, ako odobrimo pauzu? To prvo znači da bismo morali da zamolimo ovog svedoka da se vrati.

**TUŽILAC NAJS:** To je samo početak, a imamo još jednog svedoka koji je tu već celu nedelju i za kojeg smo se nadali da će početi svoje svedočenje sutra. Taj svedok je zaštićen, ne mogu da ga identifikujem.

**SUDIJA MEJ:** Da, naravno.

**TUŽILAC NAJS:** Ali ukoliko bismo i ponedeljak uzeli kao pauzu, onda bi taj svedok otišao i nema garancija da bi se on uopšte vratio, a on je izuzetno važan svedok. Gospodin Grum je pomenuo jedan mogući kompromis, da završimo sa ovim svedocima pa da onda napravimo pauzu. Ja znam da smo predvideli kraj sledeće nedelje kao pauzu ...

**SUDIJA MEJ:** Da.

**TUŽILAC NAJS:** Petak sledeće nedelje.

**SUDIJA MEJ:** Ja ne prihatam matematiku optuženog, ali mi ipak svakako moramo da uzmemo u obzir njegovo zdravstveno stanje.

**TUŽILAC NAJS:** Kada je reč o ovom svedoku koji je došao iz Amerike i koji sutra uveče ima porodičnih obaveza, ja znam da sutra imamo samo dve sednice, ali bi bilo vrlo od pomoći da, njemu i njegovoj porodici, kada bi moglo da se organizuje da se on vrati sutra i da ne mora više da se vraća ovde. Dakle, kada bi to mogli da uradimo tako da on završi sutra sa svojim svedočenjem. Ja ću da se raspitam kod svedoka koji je dogovoren za ponedeljak, da vidim da li bi on mogao da počne na primer u utorak i sredu tako da onda pomerimo ostale svedoke. Možda bismo onda mogli da napravimo takav aranžman da optuženi ima slobodan ponedeljak, na primer, i imao bi pola petka, tako da bi ipak imao skoro tri dana.

**SUDIJA MEJ:** U redu, to ćemo da razmotrimo. Ali naravno, ako će on da podnosi takve zahteve, onda će to morati da radi malo ranije, a ne da to traži u poslednjem trenutku.

**TUŽILAC NAJS:** Da, naravno.

**SUDIJA MEJ:** Razmotrićemo ovo kao mogući kompromis.

*(Pretrsko veće se savetuje)*

**SUDIJA MEJ:** Morali smo da vrlo pažljivo razmotrimo ovu situaciju i da odvagamo, odmerimo nekoliko stvari. Te stvari su, naravno, zdravlje optuženog, ali i vođenje ovog suđenja i situacija i uslovi u vezi svedoka koji ponekad pređu dug put da bi došli ovamo i onda moraju da ostanu dugo ovde. U tim okolnostima, odluka koju smo doneli je sledeća. Gospodine Miloševiću, imaćete, zapravo, sutra moramo da završimo sa svedočenjem ovog svedoka. Vi ćete na raspolaganju imati dve sednice da to uradite. Dakle, završite to do 12.00 i onda ćemo da pustimo svedoka da ide. Nećemo da radimo u ponedeljak, a onda ćemo ponovo da radimo u utorak i razmotrićemo situaciju kasnije tokom ove nedelje u vezi sa zdravljem optuženog i ostalim relevantnim okolnostima. Sada završavamo sa radom i nastavljamo sutra u 9.00.